

สภาพการเมืองภายหลังการประกาศสงคราม

การปรับปรุงคณะรัฐมนตรี : คณะรัฐมนตรีชุดสงคราม

การประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา ทำให้เกิดความคิดเห็นแตกต่างกันในหมู่คณะรัฐมนตรี จอมพล ป. จึงจำเป็นต้องทำการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเพื่อชดเชยบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายของตนออกจากคณะรัฐบาล ดังนั้นจอมพล ป. จึงเสนอใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อ ๖ มีนาคม ๒๔๘๕ โดยแสดงเหตุผลของการลาออกว่า เพื่อจะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง ทั้งนี้จอมพล ป. มิได้แจ้งการลาออกให้คณะรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลทราบแม้แต่ผู้เดียว ประธานคณะผู้สำเร็จราชการพิจารณาใบลาออกของจอมพล ป. แล้วก็ไม่ไคลงพระนามอนุมัติ แต่ได้ส่งใบลาออกกลับคืนไป และประธานคณะผู้สำเร็จไม่ได้ออกใบลาออกให้นายปรีดี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกท่านหนึ่งทราบแต่อย่างใด และพระองค์เจ้าอาทิตย์ไคทรงแต่งตั้งจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปตามเดิม ด้วยมีความเห็นว่า การลาออกของจอมพล ป. เนื่องมาจากความน้อยใจในปัญหาส่วนตัวไม่ใช่ปัญหาทางราชการ^๑

เมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่แล้ว จอมพล ป. จึงได้ชี้แจงถึงสาเหตุของการลาออกให้คณะรัฐมนตรีทราบ^๒ เกี่ยวกับการจัดรัฐบาลใหม่คราวนี้

^๑ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ โยชินผู้สำเร็จราชการท่านหนึ่งถึงแก่อสัญกรรม สถาปนาผู้แทนราษฎรมิได้ตั้งชื้อผู้ใดแทน ดังนั้นคณะผู้สำเร็จจึงประกอบด้วยพระองค์เจ้าอาทิตย์ กับ นายปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น

^๒ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, หน้า ๒๓

^๓ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ ที่ ๑๘/๒๔๘๕ พุทธศักราช ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๕

จอมพล ป. ไก่กระเทียมจับบุคคลมาเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาเสนอต่อที่ประชุมเพื่อขอมติ ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดคัดค้าน มติของคณะรัฐมนตรีจึงเป็นไปตามที่จอมพล ป. ประสงค์ คือ ยึดถือการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีตามหลักที่ว่า "ต้องให้สภาพพอใจและไม่เป็นการกระทบกระเทือนผู้พ้นด้วย"^๑ และเพื่อเป็นการชี้แจงให้สภายุแทนทราบถึงเหตุผลของการลาออกและการกลับเข้าดำรงตำแหน่งใหม่ในทันที จอมพล ป. จึงได้ชี้แจงในโอกาสแถลงนโยบายรัฐบาลใหม่ต่อสภายุแทนราษฎร^๒ ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. ได้รับความไว้วางใจจากสภา^๓ และได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าตามประกาศวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป จะเห็นได้ว่าจอมพล ป. ยังคงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนคนผู้สำเร็จ ตลอดจนสภายุแทนราษฎร^๔ และผลจากการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีครั้งนี้ นายควง อภัยวงศ์ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งในชั้นแรก นายควงปฏิเสธด้วยเหตุว่าตนไม่มีความชำนาญในนโยบายการพาณิชย์ โดยเฉพาะในภาวะสงครามซึ่งประเทศไทยถูกปิดล้อมทุกด้าน แต่จอมพล ป. พิจารณาแล้วเห็นว่านายควงเหมาะสมกับตำแหน่งนี้ จึงแต่งตั้งให้นายควงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์โดยย้าย พลเอก หลวงเสรี เรืองฤทธิ์มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมแทนนายควง อภัยวงศ์

นอกจากปรับปรุงคณะรัฐมนตรีแล้ว รัฐบาลก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน คือ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติขยายเวลาอยู่ในตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนได้คราวละไม่เกิน ๒ ปี หากปรากฏว่ามีเหตุการณส์สำคัญกระ

^๑ กรม. ครั้งพิเศษ ที่ ๑๔/๒๔๘๕ พุทธที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๕

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๓/๒๔๘๕ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ จันทรที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๘๕

^๓ สภาผู้แทนลงคะแนนเสียงไว้วางใจ ๕๔ : ๔๒

^๔ เปรียบเทียบกับคราวที่จอมพล ป. เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ แล้ว จะเห็นว่าคะแนนความนิยมของจอมพล ป. ในสภาจากต่ำลงมาก เพราะในการแถลงนโยบายขอความไว้วางใจต่อสภาเมื่อ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ นั้น จอมพล ป. ได้รับคะแนนเสียงถึง ๑๑๐ : ๒ คะแนน

หมกระเหือนถึงนโยบายภายในและภายนอกประเทศอันเป็นการพันวิสัย หรือมีเหตุขัดข้องที่ จะทำให้การเลือกตั้งในเวลาที่กำหนดเวลาสี่ปีสิ้นสุดลงไม่ได้^๑ พระราชบัญญัติก็อายุสมาชิก สภาผู้แทนประเภทที่ ๑ ออกไปอีก ๒ ปี คราวนี้ การต่ออายุสมาชิกสภาออกไปอีก ๒ ปี ก็ เพื่อประโยชน์ของฝ่ายรัฐบาลที่จะได้บริหารประเทศต่อไป ด้วยความราบรื่นอันเป็นเหตุผล ภายในที่ไม่ได้เปิดเผยนอกจากทราบกันอยู่ในหมู่คณะรัฐมนตรี จึงปรากฏผลต่อมาว่าในขณะที่ จอมพล ป. หวังจะใช้สมาชิกสภาชุดเดิมให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารประเทศของคณะ รัฐบาล โดยไม่อาจคาดการณล่วงหน้าได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนชุดเดียวกันจะเป็นกำลังสำคัญ ของฝ่ายนายปรีดีที่จะโค่นล้มจอมพล ป. ด้วยวิถีทางรัฐธรรมนูญในโอกาสต่อมา

๗ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายควง อภัยวงศ์ เกี่ยวกับ การลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (๑๒ ก.พ. ๒๔๘๖)

ตั้งแต่ปี ๒๔๘๕ เป็นต้นมา จอมพล ป. ได้เกิดความขัดแย้งกับสภาผู้แทนบ่อยครั้ง ขึ้น เช่นเรื่องเกี่ยวกับนโยบายเสริมสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งทำให้รัฐบาลถูกโจมตีว่า เป็นการใช้อำนาจเผด็จการบีบบังคับจิตใจและจำกัดเสรีภาพของประชาชน จอมพล ป. เข้าใจว่าเสียงสนับสนุนในสภาเริ่มไม่มั่นคง นายปรีดีผู้ซึ่งแตกคอกับจอมพล ป. ในเรื่องนโยบาย ต่างประเทศมีท่าทีไม่แน่ใจและมีความวิตกกังวลมากขึ้น นอกจากนี้จอมพล ป. อาจจะทราบ ระแคะระคายว่าสมาชิกสภาจะลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลอีกต่อไป และได้ไปเห็นมาว่าทหาร ในกองทัพพายัพ ชาคความนิยมในตัวจอมพล ป. ภายในคณะรัฐมนตรีเองก็มีผู้ไม่พอใจ - นโยบายของตนแต่ไม่กล้าขัดแย้งอย่างเปิดเผย จอมพล ป. จึงกึกกศสืบเสียงสนับสนุนตน จากภายในคณะรัฐบาลและจากคณะผู้สำเร็จโดยเฉพาะประธานคณะผู้สำเร็จ คือพระองค์เจ้า อาทิตยนั้น จอมพล ป. ทราบดีว่าสนับสนุนจอมพลเดิมที่ แต่จอมพลไม่มั่นใจในตัวนายปรีดี ว่าจะสนับสนุนตนเหมือนพระองค์เจ้าอาทิตย เพื่อให้เรื่องราวทุกอย่างเกินขีดขึ้น จอมพล ป. จึงยื่นใบลาออกไปยังประธานคณะผู้สำเร็จในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ แต่ตัวจอมพล ป.

^๑ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๑๔๓ หนังสือที่ ๔๓๕๓/๒๔๘๕ จากจอมพล ป. ถึง นายทวี บุณยเกตุ ให้สั่งการอธิบดีกรมโฆษณาการลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๘๕

ขณะนั้นท่านมีอยู่ที่จังหวัดลพบุรี พระองค์เจ้าอาทิตย์เมื่อได้รับใบลาของจอมพล ยังไม่อาจคัดลिनพระทัยลงพระนามอนุมัติได้ในทันที เพราะไม่แน่ใจว่าจอมพล ป. มีความประสงค์จะลาออกหรือทำเป็นพิธีเพื่อจะไ้ปรับปรุงคณะรัฐมนตรี เช่นครั้งก่อน ด้วยทรงมีพระทัยว่าจอมพล ป. พอใจต่อตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างที่สุด และคงจะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งต่อไปอีก^๑ ดังนั้นจึงมีรับสั่งให้นายควง อภัยวงศ์ ไปพบเพื่อขอคำปรึกษา^๒ เหตุผลที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ เรียกตัวนายควง อภัยวงศ์ ไปพบอาจพิจารณาได้ว่าเพราะเหตุผลที่นายควง อภัยวงศ์ เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลจอมพล ป. ย่อมจะทราบเหตุการณ์เบื้องหลังการลาออกของจอมพล ป. บ้าง และพระองค์เจ้าอาทิตย์จึงซักถามถึงสาเหตุการลาออกของจอมพล ป. ตลอดจนขอปรึกษาว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป การลาออกครั้งนี้อาจจะมิเป็นเบื้องหลังซึ่งเป็นเรื่องที่รุนแรงหรือเกี่ยวกับนโยบายบางประการของจอมพล ป. นายควงได้ถวายคำปรึกษาว่า "ทางที่คึกให้ถามจอมพลให้แน่นอนเสียที่อีกครั้งหนึ่งว่าจะลาออกเป็น การแน่นอนหรือไม่"^๓ การกล่าวเช่นนี้แสดงว่านายควงพอจะทราบว่า การลาออกครั้งนี้เป็นการหยั่งเชิงมากกว่า

ส่วนนายปรีดี เมื่อได้รับทราบว่าจะจอมพล ป. ลาออกโดยพระองค์เจ้าอาทิตย์ส่งใบลาออกของจอมพลมาให้พิจารณาในฐานะเป็นผู้สำเร็จอีกท่านหนึ่ง นายปรีดีซึ่งกำลังรอโอกาสจะล้มจอมพล ป. อยู่ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญแล้ว จึงลงความเห็นว่าจะอนุมัติให้ลาออกได้ นายปรีดีได้เรียกนายทวี บุณยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาสอบถามว่า จอมพล ป. จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีหรืออย่างไร ซึ่งได้รับคำตอบว่า คงจะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีแต่ตามตัวจอมพล ป. ยังไม่พบ^๔ การลงนามอนุมัติในทันทีของนายปรีดีก็เพราะหน่วยเสรีไทย

^๑ รายงานการประชุม ครม. ครั้งที่ ๘/๒๔๘๖ พุทธที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๒ ขณะนั้นนายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในคณะรัฐมนตรีชุด จอมพล ป.

^๓ รายงานการประชุม ครม. ครั้งที่ ๖/๒๔๘๖ จันทร์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ เรื่องวิหิตุกระจายเสียงใ้ค่านข่าวเรื่องนายกลาออก

^๔ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, หน้า ๖๓

ได้เตรียมการหาทางโอนอำนาจจอมพล ป. หัวหน้าคณะรัฐบาลที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น เมื่อจอมพล ป. ยื่นใบลาออกโดยไม่คาดคิดเท่ากับเป็นโอกาสอันดีที่กำลังรอคอยกันอยู่ และฝ่ายนายปรีดีก็ได้กำหนดคว้านายคนใหม่ไว้แล้ว คือจะให้นายควง อภัยวงศ์ หรือนายบุง ศุภชลาศัย คนใดคนหนึ่งในสองคนนี้^๑ ดังนั้นเมื่อจอมพล ป. ไม่ยอมออกตามใบลา นายปรีดีจึงต้องพลาดโอกาสโค่นล้มจอมพล ป. โดยไม่อาจกระทำการอย่างใดได้

ส่วนพระองค์เจ้าอาทิตย์ แม้ว่าจะหารีอกับนายควงแล้ว และได้เรียกนายทวี บุญยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีไปพบเพื่อซักถามข้อสงสัยบางประการ แต่ก็ยังไม่อาจตัดสินใจให้ นายทวี บุญยเกตุ กับ พันโท ชุมนิรันดรชัย ราชเลขาธุการในพระองค์ไปพบกับจอมพล ป. เพื่อขอทราบรายละเอียดข้อเท็จจริง จอมพล ป. ได้ให้ชุนนิรันดรชัย เข้าพบเพียงผู้เดียวก่อน ชุมนิรันดรชัยจึงกลับออกมาแจ้งแก่นายทวีว่า ให้เลิกใบลานั้นเสียเพราะจอมพลไม่ประสงค์จะลาออกจริง ส่วนนายทวีเมื่อได้เข้าพบจอมพล ป. กลับได้รับคำชี้แจงว่าต้องการลาออกจริง ดังนั้นข้อความที่นายทวีกับชุนนิรันดรชัยไปกราบทูลพระองค์เจ้าอาทิตย์จึงค้านกัน พระองค์เจ้าอาทิตย์จึงเกรงการผิดพลาดหากความลงพระนามอนุมัติให้ลาออกได้ และทรงมีใจสนับสนุนจอมพล ป. อยู่เป็นทุนเดิมจึงขอให้ไปสอบถามจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้นายทวีได้ให้นายจิตตะเสน ปัญจะ รองเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เป็นผู้ไปพบจอมพล ป. คำตอบที่ได้คือ "จอมพลมีความประสงค์จะลาออกแน่" ซึ่งข้อความตรงกับคำกราบทูลของนายทวี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทรงปรึกษากับหลวงอดุลย์อีกผู้หนึ่ง หลวงอดุลย์ได้กราบทูลว่า "เมื่อจอมพล ป. ลาออกแล้ว ก็ไปหาคนใหม่มาแทนดีกว่า"^๒ คำกราบทูลของหลวงอดุลย์ช่วยเพิ่มความมั่นใจพระทัยให้แก่พระองค์เจ้าอาทิตย์ยิ่งขึ้น จึงตัดสินใจลงนามในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ คือหลังจากที่นายปรีดีได้ลงนามไปก่อนหน้านี้แล้ว การยึกเวลาสอบถามความจริงจากจอมพล ป. แสดงให้เห็นว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ไม่แนพระทัยว่าจอมพล ป. ต้องการลาออกอย่างจริงจังและเกรงจะเป็นเพียงกลการ เมืองตั้งการลาออก

^๑ นายฉันทนา, X.O. group (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๓), หน้า ๙๔

^๒ ควง อภัยวงศ์ "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป." ใน เมืองแรกประชาธิปไตย, หน้า ๘๒

เมื่อครั้งวันที่ ๖ มีนาคม ๒๔๔๕

พระองค์เจ้าอาทิตย์ไค้มีหนังสือถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร คือพระยามานวราชเสวีให้เตรียมการเรียกประชุมสมาชิกสภา เพื่อทำการชาวเสียดทานนายกรัชมุนศรีคนใหม่^๒

เมื่อโบลาคอกของจอมพล ป. ผ่านการอนุมัติจากคณะผู้สำเร็จราชการแล้ว นายทวีบุญยกเหตุเห็นว่าเรื่องไค้ดำเนินตามขั้นตอนถูกต้องเรียบร้อยแล้ว จึงไค้ส่งประกาศการลาออกของจอมพล ป. ไปยังอธิบดีกรมโฆษณาการ เพื่อให้กระจายเสียงแจ้งให้ประชาชนทราบในคืนเดียวกันนั้น กรมโฆษณาจึงไค้ออกแถลงการณ์แก่ประชาชน^๓

เมื่อกรมโฆษณาการออกประกาศเป็นทางการเช่นนี้ จึงเท่ากับว่าการหยั่งเชิงความตรงข้ามของจอมพลมีผลทำให้จอมพล ป. จะต้องพ้นตำแหน่งนายกรัชมุนศรีอย่างแน่นอน จอมพล ป. ทราบแล้วว่าตนไค้ดำเนินการผิดพลาดอย่างมาก จึงพยายามรักษาคำตำแหน่งนายกรัชมุนศรีไว้ โดยใช้อำนาจเค็ดขาดทางการทหารที่ตนเป็นผู้บังคับบัญชาอยู่สามารถจะใช้เป็นเครื่องต่อรองและมั่นใจในการสนับสนุนจากประธานคณะผู้สำเร็จ จอมพล ป. ไค้มีบัญชาให้ผู้ช่วยอธิบดีกรมโฆษณาการประกาศแก่ชาวทางราชการโดยขุนศิลปศรีชัย (ศิลป รัตนวิบูลชัย) เป็นผู้ไปให้ข่าวใหม่แก่กรมโฆษณาการในเนื้อหาว่า ชาวการลาออกนั้นไม่เป็นความจริง ชาวที่วิหุกกระจายเสียงไค้โฆษณาไปเป็นข่าวคลาดเคลื่อน จอมพลยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัชมุนศรีสืบต่อไป เพราะหลักฐานการลาออกก็สูญหายแล้ว^๔ ขณะเดียวกันจอมพล ป. ไค้

^๑ รายงานการประชุม ครม. ครั้งพิเศษ ๒/๒๔๔๒ จันทร ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๒

^๒ สภาผู้แทนราษฎรไค้ประชุมในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๒ และได้รับทราบการลาออกของจอมพล ป. จากจดหมายของคณะผู้สำเร็จราชการลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๒ ถึงประธานสภา รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๗/๒๔๔๒ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๒

^๓ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๑/๑๖ ปีก ๔ เรื่องแต่งตั้งรัฐมนตรี

^๔ ปรากฏว่าจอมพล ป. ไค้โบลาคืนและขุนนิรันดรชัยนำไปทำลายเสีย

จัดส่งกำลังทหารจำนวนหนึ่งไปคุมพระที่นั่งอัมพรสถาน ซึ่งเป็นที่พำนักของพระองค์เจ้าอาทิตย์ และขอให้จัดการเอาใบลาคืนให้จอมพล^๑ พระองค์เจ้าอาทิตย์เห็นเหตุการณ์ว่ามีเคาะจะ เกิดเรื่องรุนแรง เพื่อความปลอดภัยจึงหลบมาพบนายปรีดี ขอพักอยู่ที่ทำเนียบท่าช้าง นาย ปรีดีได้ขอความอารักขาจากทหารเรือ ดังนั้นทหารเรือจึงส่งเรือยามฝั่งในบังคับบัญชาของ เรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช มาคุ้มกันทำเนียบท่าช้าง เท่ากับคุ้มกันนายปรีดีไปพร้อม ๆ กันด้วย จนกระทั่งบ่ายวันรุ่งขึ้นเมื่อเห็นเหตุการณ์เรียบร้อยก็ จอมพล ป. มิได้ดำเนินการ คุกคามแต่อย่างใด พระองค์เจ้าอาทิตย์กับชายาจึงกลับไปยังพระที่นั่งอัมพรสถาน

การลาออกแล้วไม่ยอมออกของจอมพล ป. แสดงให้เห็นว่าจอมพล ป. มั่นใจใน อำนาจเด็ดขาดของตน จึงไม่ปฏิบัติตามกระบวนการรัฐธรรมนูญ และพยายามใช้มาตรการ กัดเซาะต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญเสียตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ถึงกับใช้กำลังทหารคุกคาม พระองค์เจ้าอาทิตย์ ซึ่งเป็นถึงประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเหตุเรื่องนี้ ทำให้จอมพล ป. กับนายปรีดีที่หวัดความขัดแย้งกันมากขึ้น เพราะนายปรีดีได้ลงนามอนุมัติให้ ลาออกโดยไม่มีกำลังเลแต่อย่างใด จอมพล ป. มั่นใจแล้วว่านายปรีดีพยายามโค่นล้ม อำนาจทางการเมืองของตนทุกโอกาส จอมพล ป. กับนายปรีดีจึงแสดงความเป็นฝ่ายตรง ข้ามกัน และพยายามกำจัดอิทธิพลของแต่ละฝ่าย

จอมพล ป. ได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการด่วนในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ และไต่ถามหนังสือขอเชิญคณะผู้สำเร็จราชการมาร่วมประชุมด้วย แต่คณะผู้สำเร็จมิได้มาร่วม ประชุมแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะเมื่อเรื่องการลาออกปรากฏว่าเป็นเรื่องไม่จริง พระองค์เจ้า อาทิตย์ยอมเกรงภัยจากจอมพล ป. จึงต้องการหลบหน้าไปเสียก่อน ส่วนนายปรีดีก็พอจะคาด คะเนได้ว่าจอมพลจะต้องทอว่าทอชานตนเรื่องลงนามอนุมัติจึงไม่มาประชุมตามคำเชิญ รวม ทั้งนายทวี บุญยเกตุ ผู้สั่งให้อธิบดีกรมโฆษณาการลาออกของจอมพล ก็มีใ้มา ประชุมโดยฝากข่าวมาแก่นายควงว่า ขอลาประชุม และฝากแจ้งด้วยว่ามีผู้โทรศัพท์ไปขู่ว่าจะ

^๑ ปรีดี พนมยงค์, เรื่องเค็ม, หน้า ๒๓

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันจันทร์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒

ถูกจับตัวจึงขอหลบไปก่อน จอมพล ป. ได้แสดงความโกรธและเสียที่การยื่นใบลาออกของ
คนได้รับอนุมัติจากคณะผู้สำเร็จราชการ โดยไม่มีการยับยั้งดังกล่าวว่า "ทางคณะผู้สำเร็จ
ได้รับใบลาปรากฏว่าขมกั้เข้มข้นมากยังไม่ทันอะไรก็เตะกันเลย" จอมพล ป. ชี้แจงเหตุผล
ส่วนตัวที่ทำให้จอมพลคัดลึนใจยื่นใบลาออกคราวนี้ก็เพราะต้องการหยั่งเชิงฝ่ายตรงข้ามและ
ทดสอบความสนับสนุนจากคณะรัฐมนตรีและคณะผู้สำเร็จ เพราะสงสัยว่าจะมีคนเล่นสกปรก
เหตุที่เปลี่ยนใจไม่ยอมออกจากตำแหน่งหลังจากได้รับอนุมัติแล้วก็เพราะรู้สึกไม่พอใจมากด้วย
ที่คณะผู้สำเร็จอนุมัติให้ลาออกได้โดยไม่มีหนังสือขมขะ หรือขบใจ*

ส่วนนายทวี บุญยเกตุ เมื่อเห็นเหตุการณ์แปรเปลี่ยนไปเช่นนี้ จึงเข้าชี้แจงเหตุผล
ในการกระทำของตนต่อจอมพล ป. และขอรับผิดชอบการกระทำครั้งนี้ โดยจะขอลาออกจาก
ตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี และตำแหน่งรัฐมนตรีด้วย เนื่องจากคณะรัฐมนตรีไควนิจ
ฉัยว่าการกระทำของนายทวีเป็นข้อบกพร่อง อาจเป็นเหตุให้เกิดการเสียหายแก่ประเทศ
และเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ว่าคนมิได้มีเจตนาร้ายต่อนายกรัฐมนตรี แต่ทำไปตามขั้นตอนตาม
หน้าที่เลขาธิการคณะรัฐมนตรี จึงขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียวไม่ควรให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องรับ
เคราะห์แทนตน [หมายถึงอธิบดีกรมโฆษณาการ และผู้ประกาศข่าว - ผู้เขียน] จอมพล
ป. ฟังคำชี้แจงของนายทวีเข้าใจดีแล้วจึงให้อภัย แต่นายทวีก็ได้เสนอใบลาออกมายัง
จอมพล ป. ในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ จอมพล ป. เมื่อได้รับใบลาออกของนายทวี
แม้จะไม่พอใจการกระทำของนายทวีเป็นอย่างมาก แต่หลังจากได้ปรับความเข้าใจกันดีแล้ว
จอมพล ป. จึงไม่มีความต้องการจะให้นายทวีต้องพ้นจากตำแหน่ง และตั้งใจไว้ว่า หาก
นายทวียื่นใบลาออกมาจริงคนจะไม่อนุมัติ^๒ จอมพล ป. ใคนำใบลาออกของนายทวีเข้า
ปรึกษากับคณะรัฐมนตรี ซึ่งพลตำรวจเอกอู๋ลยได้เสนอว่า เมื่อข่าวที่ประกาศออกไปแล้ว
ปรากฏว่าเป็นข่าวคลาดเคลื่อน นายทวี บุญยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีผู้สั่งให้ประกาศ

* ในที่เดียวกัน

^๒ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๑/๑๖ ปีก ๔ หนังสือจากนายทวี บุญยเกตุ ลงวันที่ ๑๖
กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ถึงจอมพล ป. เรื่องขอลาออกจากตำแหน่ง

ข้าพเจ้าจะต้องรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงลงมติให้ นายทวี บุญยเกษตรลาออกได้ แต่เป็นที่รู้กันภายในว่าเป็นการลาออกเพียงชั่วคราว¹ ต่อจากนั้นได้พิจารณาขอหมายให้พันเอกไชย ประทีป เสนอรักษาการแทนในตำแหน่ง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

จากการลาออกแล้วไม่ยอมออกของจอมพล. ปิบูลสงครามนี้เอง ได้มีเบื้องหลังซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างจอมพล. ปิบูลสงครามกับ นายควง อภัยวงศ์ กล่าวคือ หลังจากที่จอมพล. ปิบูลสงครามลาออกแล้วเปลี่ยนใจเรียก ประชุมคณะรัฐมนตรีโดยด่วน นายควง อภัยวงศ์จึงไม่ได้ไปร่วมประชุม ด้วยมีความเห็นว่าเมื่อจอมพล. ปิบูลสงครามลาออกไปแล้วก็ย่อมไม่มีอำนาจเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี ดังนั้นจอมพล. ปิบูลสงครามจึงได้ให้หลวง เศรษฐกรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร โทรศัพทมาเรียกตัวนายควง เข้าร่วมประชุม และเมื่อจอมพล. ปิบูลสงครามตามเหตุผล ที่นายควงไม่ยอมมาประชุมตามคำสั่งนายควงก็ได้ชี้แจงว่าเมื่อจอมพล. ปิบูลสงครามลาออกแล้วก็ไม่มีอำนาจที่จะเข้าร่วมประชุม ทั้งนี้ตนเองก็ได้เห็นใบลาที่จอมพล. ปิบูลสงครามเสนอต่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการ และนายควงยังกล่าวด้วยว่าตนเองได้เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ประธานคณะผู้สำเร็จราชการว่าควรค่าเป็นการให้ เป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ นั่นคืออนุมัติให้จอมพล. ปิบูลสงครามลาออกได้² เกี่ยวกับเรื่องนี้เองปรากฏว่าเป็นผลให้นายควงกับจอมพล. ปิบูลสงครามขัดแย้งกันอย่างรุนแรง และในที่สุดนายควงก็ได้เสนอใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งทั้งนี้ นายควงได้กล่าวไว้ในตอนท้ายของการโต้เถียงกันนั้นเองว่าจะลาออก

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี พิเศษ วันพุธที่ 18 กุมภาพันธ์ 2486

² นายฉันทนา (นามแฝง) , บันทึกจอมพล (พระนคร: สำนักพิมพ์อุดม, 2488),

เมื่อนายควงได้กล่าววาทาว่าจะลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี รัฐมนตรีอื่นก็พอจะทราบนิสัยว่านายควง เป็นคนซื่อจริงจึงปรากฏว่า หลวงสินธุ์สงครามชัยได้ไปขอร้องนายควง ให้ยับยั้งการตัดสินใจโดยพยายามชี้แจงเหตุผลต่าง ๆ เพราะอย่างน้อยที่สุดการลาออกของนายควงในฐานะรัฐมนตรีผู้หนึ่งย่อมเป็นผลกระทบกระเทือนคณะรัฐบาล ก็จะแสดงให้เห็นว่าภายในคณะรัฐมนตรีเกิดความแตกแยกถึงกับร่วมงานกันต่อไปไม่ได้ เพราะในขณะที่เดียวกัน นายทวี บุณยเกตุ ก็ขอลาออก จึงเท่ากับมีรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งพร้อมกันถึง ๒ คน แม้หลวงสินธุ์ฯ จะพยายามชี้แจงเหตุผลให้นายควงเปลี่ยนใจเสียใหม่ แต่นายควงได้ตัดสินใจเด็ดขาดแล้ว การกระทบกระทั่งได้ถึงขั้นระหว่างจอมพล ป. และนายควงในระยะหลังให้นายควงเห็นว่า จอมพล ป. กับตนได้มีแนวทางทางการเมืองแตกต่างกันจนไม่อาจจะเดินไปในทางเดียวกันได้แล้ว และด้วยใจจริงนายควงก็มีได้ปรารถนาตำแหน่งรัฐมนตรีแต่ประการใด โอกาสนี้เป็นโอกาสเหมาะที่นายควงสามารถจะปลีกตัวจากคณะรัฐบาลที่มีนโยบายหลายประการที่ตนไม่เห็นดีเห็นงามด้วยนายควงจึงไม่อาจจะเปลี่ยนการตัดสินใจของตนได้ ดังนั้นนายควงจึงเสนอใบลาออกมายังจอมพล ป. ในทันที คือหลังจากที่ได้เกิดการโต้เถียงระหว่างนายควงกับจอมพล ป. พร้อมกับได้ชี้แจงเหตุผลการลาออกของตนถึงใจความในจดหมายดังต่อไปนี้

กระทรวงพาณิชย์

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

เรียน ท่านนายกรัฐมนตรี

เมื่อเช้าวันที่ ๑๓ เดือนนี้ท่านได้พูดว่าฉันมีความเห็นไม่ตรงกับท่าน จะทำงานร่วมกันไม่ได้ ฉะนั้นเพื่อให้เป็นไปตามความประสงค์ และอนุโลมให้เป็นไปตามแบบทั่วไปฉันจึงขอลาออกจากรัฐมนตรีตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ควง อภัยวงศ์ *

* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ๑/๑๖ ปีก ๔ เรื่องแต่งตั้งรัฐมนตรี จดหมายจาก นายควง อภัยวงศ์ ถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

จอมพล ป. เมื่อได้รับใบลาออกของนายควงก็มิได้ลังเลใจเหมือนกรณีนายทวี แต่ได้อนุมัติให้ลาออกได้ทันที เพราะไม่พอใจนายควงควายสาเหตุในใจอยู่แล้ว และยังได้แสดงความเห็นแนบท้ายใบลาออกของนายควงว่า "ให้จัดการปลดต่อไปอ้างว่าไม่มี ความเห็นตรงกับผู้ใดเป็นส่วนมาก" การที่จอมพล ป. ไม่ใคร่พอใจนายควงเป็นทุนเดิม อยู่ก่อนหน้าที่จะมีการโต้เถียงเรื่องลาออกแล้วไม่ยอมออกนั้นก็เพราะในการประชุมคณะ รัฐมนตรีครั้งใด นายควงจะเป็นบุคคลที่กล้าโต้คารมกับจอมพล ป. หากไม่เห็นด้วยกับ เรื่องใดก็ตาม หรือมีความเห็นแตกต่างออกไป จะเสนอข้อที่ประชุมทันที จอมพล ป. ได้ทราบลักษณะนิสัยไม่เกรงกลัวผู้ใดของนายควงก็ คงปรารภว่า "ตามธรรมดาคนกล้า ไม่มีอะไรกลัวเสียบ้างก็ไม่ไหว ผมเองก็ยังคงกลัว public นี้แก [นายควง อภัยวงศ์ - ผู้เขียน] ไม่กลัวอะไรเสียเลย"^๑ และการที่นายควงกล้าแสดงการ คัดค้านเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ ทำให้จอมพล ป. กับนายควงทะเลาะกันเรื่อยมา^๒ เช่นการโต้เถียงเกี่ยวกับเรื่องโควตาน้ำตาลของกระทรวงพาณิชย์ ขณะนายควงดำรง ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการการอยู่ โดยจอมพล ป. กล่าวว่านายควงได้ดำเนินนโยบายกระทบ กระเทือนกิจการบริษัทไทยนิคม ซึ่งจอมพล ป. เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น นายควงได้ชี้แจงเรื่องนี้ และได้แสดงความน้อยใจว่า "ที่ผมรับเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ไม่ได้ตั้งใจล้ม บริษัทไทยบริษัทหนึ่งเลยผมเสียใจ นายกา ขอให้ช่วยทางพาณิชย์จึงรับไป ความจริงทำ ราชการมาจนปานนี้ไม่เคยทำอะไร เป็นพิเศษกับเขาเลย...ทุกอย่างที่ทำไปทำตามหน้าที่ โดยซื่อสัตย์ทั้งนั้น"^๓ ในที่สุดนายควงได้ขอลาออกจากตำแหน่งประธานกรรมการ

^๑ รายงานการประชุม ครม. วันพุธที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ เรื่อง พันตรี ควง อภัยวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ และนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีและ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีขอลาออก

^๒ พลโท มังกร พรหมโยธี รต.มหาคไทยกล่าวในที่ประชุม ครม. วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๓ รายงานการประชุม ครม. ครั้งที่ ๕๐/๒๔๘๕ พุธที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๕

บริษัทจังหวัดแต่คณะรัฐมนตรีไม่อนุมัติ นายควงจึงต้องรับหน้าที่ต่อไปอีก นอกจากนี้แล้ว นายควงก็ได้เคยไปแสดงความเห็นบางเรื่องเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจบางประการ ซึ่งไม่ตรงกับความเห็นของ จอมพล ป. เมื่อจอมพล ป. ทราบได้จึงให้สอบสวนนายควงทันทีและคาดโทษไว้ การกระทบกระทั่งเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ตลอดเวลานี้เองทำให้เกิดความรู้สึกแค้นกร้าวระแสมมากขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ดี จอมพล ป. ได้ขอฟังความเห็นเกี่ยวกับการลาออกของนายควงจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรี แม้จะมีรัฐมนตรีบางคนเสียความสามารถของนายควง "เพราะทำงานเกินขนาด และเข้าใจอะไร ๆ ได้เร็ว"^๑ แต่คณะรัฐมนตรีก็ได้อนุมัติให้นายควงลาออกได้โดยเลื่อน มล.เคช สนิทวงศ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ รับตำแหน่งแทนนายควง

พิจารณาไ้ได้ว่า การที่นายควงกล้าแสดงการคัดค้านนโยบายบางประการของจอมพล ป. ในขณะที่รัฐมนตรีคนอื่น ๆ ไม่กล้านั้น ก็เพราะนายควงมีความสนิทสนมกับจอมพล ป. ในฐานะเพื่อนเก่าตั้งแต่ครั้งศึกษาอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศสประการหนึ่ง ประกอบกับอุปนิสัยเป็นคนกล้าทั้งกล้าพูดและกล้าแสดงการคัดค้าน แม้จะมีตำแหน่งเป็นเพียงรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลแต่นายควงก็ถือว่าตนเองได้รับการ เชื่อ เชิญชวนร้องให้เข้าร่วมคณะรัฐบาล มีใจเป็นความปรารถนาของคนที่ขอรับตำแหน่งรัฐมนตรี ดังนั้นหากมีปัญหาเกิดขึ้นระหว่างตนกับจอมพล ป. หัวหน้าคณะรัฐบาล นายควงก็พร้อมที่จะลาออกจากตำแหน่งได้ตลอดเวลา ดังได้เคยขอลาออกจากคณะรัฐบาลหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ^๒ การขอลาออกจากคณะรัฐบาลจอมพล ป. ครั้งนี้ ในโอกาสต่อมา นายควงได้ชี้แจงว่า "มีใจผมไม่รักชาติผมก็รัก แต่ช่วยอะไรไม่ได้ น้ำกำลังเหี่ยวเอาเรือไปขวางผมไม่เล่น

^๑ ความเห็นของ มล.เคช สนิทวงศ์ รมต.ช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์กล่าวในที่ประชุม ครม. วันพุธที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๒ รายงานการประชุม คณะรัฐมนตรี พิเศษ วันพุธที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

ควย"^๑ เมื่อลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีแล้ว นายควยยังคงมีตำแหน่งทางการเมืองอยู่ เพียงตำแหน่งเดียว คือ เป็นสมาชิกสภาประเภท ๒ และรับราชการ เป็นนายทหารพิเศษ ประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด

เมื่อเสนอบิลลาออกไปแล้ว ระหว่างที่รอพิมพ์มติที่ประชุม ครม. นายควยและ นายทวีไศยมณีไปอยู่ที่หัวหิน เพราะแน่ใจว่าอย่างไรเสียจอมพล ป. คงไม่พอใจการกระทำของตนอาจจะใช้อำนาจคุกคามตนเอง ทั้งนี้จอมพล ป. ไศยมณีเป็นท่านองคคาค โทษไว้แล้วว่า "รู้สึกเสียใจว่าจะต้องลงโทษกันบ้างและต้องลงโทษอย่างแรงด้วย"^๒ จอมพล ป. ไศยมณีดำเนินการ เป็นการลงโทษนายควยผู้ซึ่งแสดงออกว่ามีได้เกรงอำนาจ จอมพลแต่ประการใด โดยมีคำสั่งจากกองบัญชาการทหารสูงสุดให้นายควยซึ่งมียศพันตรี พิเศษของกองทัพบก เข้าประจำการในกองบัญชาการทหารสูงสุด ในรายงานตัวความภายใน ๒๔ ชั่วโมง นายควยจึงต้องเดินทางกลับจากหัวหินในทันทีที่ได้รับคำสั่ง โดยมีตำรวจ คุมมาควย และแน่ใจว่า "จอมพลเล่นงานตนเข้าแล้ว"^๓ นายควยได้เข้ารายงาน ตัวกับพลอากาศตรีคุณพระศิลาสาสตราคม เสนาธิการทหารของกองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่ง ก็ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ในกองบัญชาการทหารสูงสุดอยู่เพียง ๒ - ๓ วัน จึงได้รับ คำสั่งให้เดินทางไปนคร เชียงตุง เพื่อรับหน้าที่ผู้ช่วยผู้บัญชาการ สร้างถนนไปเชียงตุง การออกคำสั่งให้นายควยไปประจำการที่เชียงตุง เท่ากับเป็นการลงโทษนายควย เพราะ สถานที่ส่งไปนั้นห่างไกลย่อมมีความทุรกันดาร แต่ยังไม่ทันได้ออกเดินทางก็ได้รับคำสั่ง ยืนยันคำสั่งเดิม คือให้ประจำการอยู่ ณ กองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งนายควยเล่าว่า "ไม่มี งานอะไรทำ นอกจากไปนั่งวงเหงาหาวนอนอยู่"^๔ ต่อมาจอมพล ป. เห็นว่าไศยมณี โทษนายควยเพียงพอแก่เหตุแล้ว จึงมีคำสั่งใหม่ว่า นายควยไม่จำเป็นต้องนั่งประจำ

^๑ ปรีชา คำนถระกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๖

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี จันทร ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๓ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีควย อภัยวงศ์, หน้า ๖๐

^๔ ควย อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๐๑

อยู่ที่กองบัญชาการสูงสุดตลอดเวลา แต่หากจะมีการเรียกตัวเมื่อใด นายควงจะต้อง
พร้อมไปรายงานตัวโดยทันที นายควงจึงไปทำงานที่อื่น คือเป็นผู้จัดการบริษัทพิช -
กสิกรรมของกระทรวงพาณิชย์ที่สำเพ็ง โดยแต่งเครื่องแบบนายทหารไปคุมบริษัททุกวัน
เราอาจสันนิษฐานได้ว่าเหตุที่จอมพลต้องเรียกนายควงเข้าประจำการ เพื่อว่านายควง
จะได้อยู่ในสายตาของจอมพล ป. ตลอดเวลา และเป็นกำลังโหดสถานเบาในฐานะที่
กล้าหาญอำนาจจอมพล ป. ความเป็นเพื่อนสนิทกันมาแต่เดิมประกอบกับเคยร่วมงาน
กันมานานทำให้จอมพล ป. มิได้ลงโทษนายควงอย่างรุนแรงไปมากกว่านี้ แต่จุดนี้ได้
กลายเป็นความแตกแยกระหว่างจอมพล ป. และนายควงอย่างแท้จริง โดยปรากฏผล
ในโอกาสต่อมาคือนายควงได้เข้าร่วมกับนายปรีดีไคน์ล้มรัฐบาลจอมพล ป.

นอกจากนายควงจะถูกลงโทษด้วยวิธีดังกล่าวข้างต้น บุคคลอื่น ๆ ที่เข้าร่วม
ในเหตุการณ์การลาออกแล้วไม่ออกของจอมพล ป. ก็คงได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย
ถึงจอมพล ป. ได้ออกคำสั่งในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้พระองค์เจ้าอาทิตย์กับ
นายปรีดีไปรายงานตัวภายใน ๒๔ ชั่วโมง จอมพล ป. ย่อมไม่พอใจการกระทำของ
นายปรีดีที่ลงนามอนุมัติให้ลาออกได้โดยไม่หาทางยับยั้ง พระองค์เจ้าอาทิตย์ได้เสด็จ
ไปรายงานตัวต่อจอมพล ป. แต่นายปรีดีไม่ยอมไปรายงานตัว เพราะมีเหตุผลว่า
"ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพ
คามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตนยอมอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็เท่ากับ
ข้าพเจ้าลดอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด"^๑ ต่อมา
จอมพล ป. ได้ยอมถอนคำสั่งดังกล่าวเพราะได้ถูกขอร้องจากรัฐมนตรีบางคน^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ จอมพล ป. สั่งให้นายปรีดีมาพบวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๘๖ และได้สั่งเปลี่ยนแปลงคำสั่ง
ในวันรุ่งขึ้นจาก อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๓
(พระนคร : ศูนย์การพิมพ์ : ๒๕๑๔), หน้า ๕๐

^๒ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, หน้า ๒๕-๒๗

บุคคลที่ถูกลงโทษในเรื่องเกี่ยวกับการลาออกของจอมพล ป. อีกคือหลวงนาวา
 วิจิตรและหลวงสังวรยุทธกิจ ผู้จักกำลังทหารเรือและเรือยามฝั่งมาอารักขาทำเนียบ
 ทหารตามคำขอของนายปรีดี นายทหารเรือทั้ง ๒ มีที่ทำไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ จอมพล
 ป. จึงต้องจัดการแยกให้ห่างจากกลุ่มทหารเรือเพื่อลดอิทธิพล และตำรอนให้โอนกำลัง
 ทหารการเมือง เนื่องจากตระหนักว่าฝ่ายทหารเรือสนับสนุนนายปรีดีและนายทหารทั้ง ๒
 เป็นบุคคลที่พวกทหารเรือเคารพรักใคร่มาก นายทหารเรือทั้ง ๒ ได้รับข้อกล่าวหาว่า
 คึกคะลมรัฐบาลหลวงนาวาวิจิตรก็เป็นผู้คึกคะลมความวุ่นวายขึ้นในระบบการปกครองและ
 ในเวลาต่อมาจอมพล ป. ได้ส่งปลัดหลวงสังวรยุทธกิจเป็นนายทหารพันราชการ โดยไม่มี
 มีบำเหน็จ^๑ การกระทำการคุกคามนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ทั้ง ๒ นาย ซึ่งเป็นที่
 เคารพรักของทหารเรือ ทำให้ความรู้สึกรู้สึกของทหารเรือที่มีต่อจอมพล ป. เกิดรอยร้าว
 มากขึ้น เป็นผลให้เกิดความไม่ลงรอยกับฝ่ายทหารบกซึ่งสนับสนุนจอมพล ป. ประกอบ
 กับพฤติกรรมที่จอมพล ป. ได้ใช้อำนาจเผด็จการบางประการขัดกับขนบประเพณีของทหาร
 เรือ จึงทำให้นายปรีดีได้มีโอกาสอาศัยกำลังทหารเรือเป็นกำลังสนับสนุนตน^๒

ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยอมรับว่าจอมพล ป. ใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้อง
 ในการรักษาตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของคนไว้ เพราะเมื่อเสนอตัวขอลาออกจากตำแหน่ง
 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้อนุมัติให้เป็นไปตามความประสงค์แล้ว ความจริง
 ในข้อนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเพราะ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้เรียกประชุม
 สภาในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ และได้แจ้งให้สมาชิกได้ทราบว่าคณะผู้สำเร็จราชการ
 แทนพระองค์ได้อนุมัติให้จอมพล ป. ลาออกได้ก็มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร^๓ การ

^๑ จอมพล ป. มีคำสั่งเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๖ ให้กองบัญชาการทหารสูงสุดส่งปลัดหลวง
 สังวรยุทธกิจให้เป็นนายทหารพันราชการ โดยไม่มีบำเหน็จ

^๒ พลุเรือศรีทหาร ข้าหิรัญ เขียนเล่าไว้ในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพหลวงสังวรยุทธกิจ,
 หน้า ๓๐

^๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๗/๒๔๘๖ (วิสามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
 จันทรที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

กระทำของจอมพล ป. เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นวิธีการเล่นการเมืองนอกแบบประชาธิปไตย และการที่พระยามานวราชเสวีเรียกประชุมสภา จอมพล ป. จึงเกิดความเข้าใจว่า พระยามานวราชเสวีเป็นฝ่ายนายปรีดี^๑

เพื่อเป็นการควบคุมการดำเนินงานของสภาผู้แทนราษฎร จอมพล ป. ได้มีหนังสือในนามของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ขอความร่วมมือไปยังประธานสภาผู้แทน ใจความสำคัญบางตอนดังนี้

เนื่องด้วยขณะนี้ประเทศชาติกำลังอยู่ในสถานะสงคราม และได้ประกาศใช้ กฎอัยการศึก กองทัพของไทยทุกแห่งนั้นทำการรบอยู่ตลอดเวลาด้วยความยาก ลำบากแสนสวาทส ฉะนั้นจึงใคร่วิงวอนประธานสภาให้ช่วยร่วมกับฝ่ายทหารและ รัฐบาลอย่าให้เกิดความไม่สงบ หรือระส่ำระสายขึ้นในวงราชการและประชาชน อย่างเต็มที่ และหวังว่าจะไม่มีการประชุมเพื่ออภิจักรุบบานเมืองจนเกินไป ซึ่งจะ เป็นบ่อเกิดแห่งการรวนเรในการปกครอง... เมื่อได้รับหนังสือนี้แล้วขอใดตอบรับ และแสดงความเห็นในการร่วมมืออย่างไครวมควย ^๒

หนังสือขอความร่วมมือฉบับนี้เองจอมพล เท่ากับเป็นสัญญาณเตือนภัยทำให้ประ- ธานสภาทราบว่าตนไม่ควรจะเรียกประชุมสมาชิกสภา แม้จะมีข่าวในหมู่สภาสมาชิกว่า ต้องการให้เปิดประชุมเพื่อตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในเรื่องการลาออกของจอมพล ป. ให้ กระจางแจ้ง และลงมติไม่ไว้วางใจ^๓ ประธานสภาจึงต้องหลบสมาชิกสภาไปเสีย ในการประชุมครั้งต่อมาแม้จะมีสมาชิกสภาผู้แทนซักถามถึงเรื่องการลาออกของจอมพล ป. ประธานสภาก็ได้ชี้แจงเหตุผลเพียงสั้น ๆ ว่า จอมพล ป. ได้ลาออกจริงแต่ได้ถอนใบสา เสียแล้ว เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้ง ไม่ได้ตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ก็ต้องถือว่าคนเดิมเป็น

^๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ ๔/๒๔๘๖ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๔/๒๔๘๖ สมัยวิสามัญสมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ พุทธศัที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๓ นายฉันทนา, บันทึกจอมพล, หน้า ๑๘๑

ตามเดิม พร้อมกับนั้นจอมพล ป. ไคมีคำสั่งให้ปิดประชุมสภาสมัยวิสามัญตั้งแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพักผ่อนหลังจากที่ได้เริ่มประชุมมาตั้งแต่วางสงครามอินโดจีน

เหตุการณ์ทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจอย่างเกินขีดความสามารถรัฐธรรมนูญของจอมพล ป. และอิทธิพลควบคุมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คณะรัฐมนตรีตลอดจนสภาผู้แทนราษฎร จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามรักษาคำแทน นายกรัฐมนตรีของตนไว้ทุกวิถีทาง แม้จะเคยเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า เมื่อเสร็จเรื่องทางอินโดจีนแล้วก็ยุบสภาเสีย แล้วตั้งรัฐบาลใหม่จะไม่ขอเป็นนายกรัฐมนตรีขอทำงานทางทหารฝ่ายเดียว^๒ แต่ครั้งถึงเวลาที่จะต้องพ้นตำแหน่งจริงจอมพล ป. กลับใช้วิธีการปิดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไว้ทั้ง ๆ ที่ เป็นการ เล่นการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ไม่ถูกต้อง ส่วนนายปรีดีแม้ว่าอยากจะโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. อยู่ในขณะนั้นแต่ก็ไม่สามารถจะแสดงตนเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. อย่างเปิดเผยได้ เพื่อป้องกันการถูกกำจัดให้พ้นทาง นายปรีดีจึงจำเป็นต้องดำเนินการอยู่อย่างลับ ๆ และคอยจ้องหว่าอยู่

ความเสื่อมของระบอบพิบูลสงคราม

สาเหตุที่ทำให้ความนิยมในตัวจอมพลเสื่อมลงทุกขณะ เนื่องจากนโยบายสร้างชาติและการกระตุ้นลัทธิชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ตลอดจนลัทธิเชื่อนำชาติพันภัยของรัฐบาล นโยบายวัฒนธรรมที่รัฐบาลอ้างว่าจะทำให้ชาติเจริญ

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๘/๒๔๔๖ สมัยวิสามัญสมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ พุทธศักราช ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีที่ ๑๐/๒๔๔๔ พุทธศักราช ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๔

รัฐบาลจึงออกประกาศรัฐนิยมถึง ๑๒ ฉบับ^๑ ในช่วงระยะเวลาเดือนมิถุนายน ๒๔๘๒ - มกราคม ๒๔๘๕ โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ เพียงปีเดียวมีรัฐนิยมออกบังคับใช้ถึง ๖ ฉบับ รัฐนิยมทั้ง ๑๒ ฉบับกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนทุกเรื่อง ตั้งแต่แต่งกาย แม้แต่การรับประทานอาหารก็ได้กำหนดระเบียบปฏิบัติถึง ๗ ขั้นตอน รัฐนิยมทั้ง ๑๒ ฉบับ เปรียบเหมือนคำบัญชาของรัฐบาลที่ประชาชนจะฝ่าฝืนมิได้ เพราะจะมีโทษตามกฎหมาย รัฐบาลพยายามประกาศชักชวนประชาชนให้ปฏิบัติตาม แต่เป็นการบังคับให้ปฏิบัติตามมากกว่า ประชาชนต้องสวมหมวก สวมรองเท้าตามคำสั่ง ซึ่งนายควงวิจารณ์คำสั่งนี้ว่า "เพื่อจะช่วยเหลือฐานะของจอมพล เป็นจอมเผด็จการให้ลุ่ลวงสมปรารถนา" รัฐบาลมีคำสั่งห้ามกินหมากโดยมีคำสั่งให้โคนันหมากพลูทั้งหมด ประชาชนเคี้ยวร่อนกันทั่วไปถึงนายควงแล้วว่า "สวนหมากสวนพลูโดยเฉพาะทางฝั่งธนราว

^๑ รัฐนิยมทั้ง ๑๒ ฉบับ มีดังนี้

รัฐนิยมฉบับที่ ๑	เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ ๒	เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ ๓	เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย
รัฐนิยมฉบับที่ ๔	เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี
รัฐนิยมฉบับที่ ๕	เรื่องให้ชาติไทยใช้ของที่ผลิตภายในประเทศ
รัฐนิยมฉบับที่ ๖	เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ ๗	เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ ๘	เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี
รัฐนิยมฉบับที่ ๙	เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี
รัฐนิยมฉบับที่ ๑๐	เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย
รัฐนิยมฉบับที่ ๑๑	เรื่องกิจประจำวันของคนไทย
รัฐนิยมฉบับที่ ๑๒	เรื่องช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ

เป็นหน้ากลอง ในท่ามกลางน้ำตาของชาวไร่ชาวนาซึ่งไม่รู้จะไปพึ่งใครนอกจากจะ
ละอึกละอื้นไปในยามแรนแค้น" *

เรื่องที่เป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของข้าราชการและประชาชนมาก
ที่สุดก็คือ จอมพล ป. มีนโยบายให้ข้าราชการทุกคนนับถือศาสนาพุทธด้วยความคิดที่ว่า
"เมืองไทยเป็นของคนไทยมิควรจะให้คนศาสนาอื่นอยู่"^๒ จึงได้มีหนังสือเวียนถึงกระ
ทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ขอทราบนามบรรดาข้าราชการที่นับถือศาสนาอื่นเช่นศาสนาคริสต์
เป็นต้น และนำรายนามเหล่านี้เสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้
พยายามชักชวนข้าราชการที่นับถือศาสนาอื่นให้มานับถือศาสนาพุทธให้หมด หากผู้ใด
ไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาทางราชการจะตั้งข้อรังเกียจต่าง ๆ เช่นไม่มีการพิจารณาขึ้นเงิน
เดือนเป็นต้น ^๓

ข้าราชการจำนวนไม่น้อยที่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อถูกบังคับให้เปลี่ยน
ศาสนาบางคนถึงกับลาออกจากราชการไปประกอบอาชีพอื่น ส่วนผู้ที่ไม้อาจจะหาทาง
ออกได้ก็จำยอมเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธเพื่อการอยู่รอด คนไทยอิสลามในกรุง เทพ
ถูกบังคับให้เลิกนุ่งผ้าโสร่ง เข้าไปในสถานที่ราชการ และให้สวมหมวกแทนการ โทกศีรษะ
เรื่องศาสนาจึง เป็นเรื่องที่น่าความไม่พอใจมาสู่หมู่ข้าราชการและประชาชนอย่างกว้าง
ขวาง แต่ก้จำต้องปฏิบัติตามเพราะหากฝ่าฝืนจะมีโทษ

ทางบ้านเศรษฐกิจ เนื่องจากภาวะสงคราม เครื่องอุปโภคบริโภคจึงขาด
แคลน เกิดการกักตุนสินค้าเอากำไร รัฐบาลไม่อาจควบคุมได้ทั่วถึง เกิดตลาดมืด
ขึ้นโดยทั่วไป ซึ่งข้าราชการบางคนได้ถือโอกาสแสวงหาผลประโยชน์ นโยบายเศรษฐกิจ
แบบไทยทำ ไทยซื้อ ไทยขาย ที่จอมพล ป. ใช้เพื่อให้เศรษฐกิจของไทยอยู่ในกำมือ

* ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๗๒

๒ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๘/๒๔๘๔ วันพุธที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๘๔

๓ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๓/๒๔๘๔ วันพุธที่ ๒๓ เมษายน ๒๔๘๔

ของคนไทย มีผลทำให้ชาวต่างดาวต้องอพยพออกจากจังหวัดที่มีทหารอยู่ทุกจังหวัด เช่นจังหวัดทางภาคเหนือ แม้กระทั่งภาษาที่ใช้เขียนก็ได้ปรับปรุงเป็นอักษรแบบใหม่ ยกเลิกหนังสือแบบพจนานุกรมคำแหง ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายในการใช้ภาษาไม่น้อย นโยบายต่าง ๆ ของจอมพล ป. แม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วยแต่ก็ไม่มีผู้โคกล่าชัคขวาง แม้แต่รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลเอง การบีบบังคับจิตใจและจำกัดเสรีภาพของประชาชน ทำให้เกิดความไม่พอใจในนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น และทำให้เกิดความขาดแคลนอย่างเกินธรรมดาในภาวะสงคราม นอกจากประชาชนทั่วไปจะไม่พอใจนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. สมาชิกสภา ก็แสดงความไม่พอใจเช่นเดียวกัน

สำหรับพฤติกรรมของนายควงที่มีคอนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. นายควงได้แสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับนโยบายวัฒนธรรมบางข้อของจอมพล เช่น การบังคับเรื่องการแต่งกาย และได้แสดงการต่อต้านอย่างเปิดเผย เช่นคัดค้านการชักชวนให้หญิงสาวแต่งกายแบบสากลออกนอกบ้าน คังคำบันทึกของนายสังข์ พัทธโนทัย โคกล่าวไว้ว่า

นายควงยังคงเป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลจอมพล และได้แสดงตัวเป็นผู้นำค้าน นายมัน นายคงอยู่ขงหนัก เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ทั้งหลายและได้ไปทอว่า จอมพลหาว่าพลอยบานเมืองไหนนายมันทำอะไร เล่นโคกตามชอบใจ นายควงได้แสดงการต่อต้านการนุ่งกางเกงชายาวสากล , โดยนุ่งกางเกงแพรคอกไปในที่สาธารณะต่าง ๆ เช่นไปคูหนึ่ง เป็นคน กูรต่อต้านของนายควง ทำให้หนังสือพิมพ์เกิดกำลังใจ คำเน้นการต่อสู้กับนายมัน นายคง อยุ่างร้ายแรงยิ่งขึ้นไปอีก โดยเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของนายควงให้ประชาชนได้เกิดกำลังใจสู้ นายควงกับหนังสือพิมพ์โคกต่อต้านการนุ่งกางเกงชายาวสากลอย่างหนักหน่วง

... นายควงขอให้จอมพลสั่งเลิกการโฆษณาของนายมัน จอมพลตอบว่าท่านเองเป็นผู้สั่งให้นายมัน ชวนให้ประชาชนเลิกนุ่งกางเกงแพรคอกในที่สาธารณะ ท่านเองเป็นผู้รับผิดชอบในการโฆษณาของนายมัน นายคง

... ข้อนี้ชาวมเชยนายควงเหมือนกัน , เพราะว่าได้คำเน้นการต่อสู้อย่างกล้าหาญ ไม่กลัวอิทธิพลของท่านจอมพลเลย แต่เมื่อประชาชนเห็นด้วยกับจอมพล นายควง

ก็ยอมจำนน *

ก่อนหน้านั้นนายควงไคเคยเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่าไม่เห็นด้วยกับข้อบังคับเกี่ยวกับเรื่องแต่งกาย กังกล่าวว่า "ผู้ใหญ่ชikov บังคับเพราะมีเงิน คนจนถ้าจะบังคับแล้วจะทำให้สิ้นเปลืองมาก"^๒

นโยบายวัฒนธรรมซึ่งกำหนดให้เป็นหลักปฏิบัติของประชาชนทั่วไปแล้ว เกี่ยวกับตัวจอมพลเอง ก็เน้นนโยบายเชื่อและตามผู้นำ จอมพลมีเพลงสรรเสริญประจำตัว ในโรงมหรสพและโรงภาพยนตร์ ผู้เข้าชมต้องยืนเคารพรูปจอมพล^๓ วันเกิดของจอมพลทางราชการประกาศหยุด ๑ วัน ถือเป็นวันสำคัญของชาติ ในวันนี้ประชาชนทุกคนต้องทำบุญตักบาตรในตอนเช้า และตอนบ่ายให้ทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ จอมพลป. ก็พอจะทราบบ้างว่านโยบายต่าง ๆ ของตนก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการและประชาชน^๔ แต่ก็ยังคงดำเนินต่อไป

การยังมีมคิสภายใต้แทนราชภัฏ เรื่องตำแหน่งประธานและรองประธานสภาผู้แทน

เมื่อประชาชนทั่วไปแสดงท่าทีไม่พอใจการดำเนินนโยบายของจอมพล ป. มากขึ้นทุกที นายปรีดีจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะเร่งหาทางล้มอำนาจจอมพล ป. เพราะสภาพสงครามขณะนั้นญี่ปุ่นมีท่าทีจะเป็นฝ่ายปราชัย ดังนั้นเมื่อสหประชาชาติมีสารสนเทศว่า "หากจอมพล ป. ยังคงเป็นนายอยู่ และถ้าญี่ปุ่นแพ้สงครามจะถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู และจะเข้ายึดครองประเทศไทย"^๕ นายปรีดีจึงต้องดำเนินการล้มรัฐบาล

* สังข์ พัธโนทัย, ความนึกในกรงขัง, หน้า ๒๕๔ - ๒๕๖

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๑/๒๔๘๔ พุทธที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๘๔

^๓ นายปรีดีกล่าวว่า เหมือนกับโรงภาพยนตร์ในอิตาลีสมัยมุสโสลินี

^๔ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ วันศุกร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๖

^๕ หลวงอดุลย์เดชจรัส พยานใจทักในคดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ข้อหาอาชญากรรมสงครามไทยใหม่ ศุกร์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๓

ที่เข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นเพื่อความปลอดภัยของประเทศ ในขณะที่เกี่ยวกับนายปรีดีก็ได้
 กำหนดการต่อต้านญี่ปุ่นโดยวิธีการใดก็ตามของขบวนการเสรีไทย ซึ่งมีสมาชิกสภาผู้แทน
 ราษฎรจังหวัดภาคอีสานสนับสนุนเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญ นายปรีดีได้จัดส่งคนไปติด
 คอกับเสรีไทยนอกประเทศ ทั้งในอังกฤษและอเมริกา และขอความช่วยเหลือจาก
 สัมพันธมิตรในการต่อต้านญี่ปุ่นด้วย

นายปรีดีทราบว่าอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. เป็นที่หวาดเกรงของ
 ประชาชนและข้าราชการ โดยทั่วไปแม้แต่ประธานคณะผู้สำเร็จและรัฐมนตรี ไม่มีผู้ใ
 กกล้าแสดงตนเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. อย่างเปิดเผย นายปรีดีได้ใช้วิถีทางรัฐ
 สภาเป็นเครื่องมือกำจัดอำนาจจอมพล ป. ในขั้นแรกนายปรีดีก็จะจัดตั้งคณะรัฐบาลพลัด
 ดินขึ้นนอกประเทศ โดยพรรคพวกฝ่ายตน ดังนั้นเมื่อถึงวาระเปิดสมัยประชุมเพื่อ
 เลือกตั้งประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานใหม่ นายปรีดีจึงต้องการฝ่ายสนับสนุน
 คนเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญในสภาทั้ง ๒ ตำแหน่งนี้ บุคคลที่นายปรีดีปรารถนาให้
 รับตำแหน่งประธานสภาคือ นายทวี บุณยเกตุ ผู้ซึ่งหลังจากลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี
 รวมคณะรัฐบาลจอมพล ป. แล้วได้เข้าร่วมกับขบวนการเสรีไทย ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์
 ๒๔๘๖ เพื่อให้ นายทวี บุณยเกตุ ร่วมอยู่ในรัฐบาลพลัดดิน การจะทำให้รัฐบาลมีสภาพ
 สมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐมนตรีในคณะรัฐบาล
 ๑ คน และประธานสภาผู้แทนราษฎรซึ่งนายปรีดีได้กำหนดตัวไว้เรียบร้อยแล้ว คือตัว
 นายปรีดีเอง ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มล.กรี เกษาคีวงศ์ รัฐมนตรี
 ในคณะรัฐบาลจอมพล ป. และประธานสภาคือ นายทวี บุณยเกตุ ส่วนหัวหน้ารัฐบาล
 พลัดดิน นายปรีดีได้กำหนดตัวไว้แล้วว่าจะมอบให้นายควง อภัยวงศ์ จะตั้งรัฐบาลพลัด
 ดินขึ้น ณ กรุงวอชิงตัน

นายปรีดีได้ชักชวนสมาชิกสภาผู้แทนที่สนับสนุนตนให้หาทางเจรจาชี้แจงเหตุ
 ผลกับสมาชิกคนอื่น ๆ ให้เห็นภัยจากสงครามหากว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงครามไทยจะ

* ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๒๑

ต้องรับผิดชอบควยและขอให้พิจารณาเลือกนายทวี บุญยเกตุเป็นประธานสภา กังนั้
 ก่อนวันเปิดสมัยประชุมสภาสมาชิกสภาคุณนายปรีดีจึงได้ขอพบกับนายทวี และเจรจา
 ขอร้องให้นายทวี บุญยเกตุรับตำแหน่งประธานสภา ซึ่งพวกตนจะเสนอต่อที่ประชุมสภา
 โดยชี้แจงเหตุผลทางการเมืองนานาประการ นายทวี บุญยเกตุมีความเห็นพ้องควยจึง
 ตอรับ^๑ กังนั้ในวันเปิดประชุมสภาผู้แทนเมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๖ นายถวิล อุดล
 สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดร้อยเอ็ดได้เป็นผู้เสนอชื่อ นายทวี บุญยเกตุ เป็นประธานสภา
 ตามแผนที่ตกลงกันไว้ ปรากฏผลของการออกเสียง นายทวี ได้รับคะแนนเสียง ๓๘
 คะแนน ผู้ที่ได้รับคะแนนรองลงมาคือนายปลอด วิเชียร ณ สงขลา ประธานสภาคน
 เก่าได้คะแนน ๓๓ คะแนน^๒ เหตุการณ์จึงเป็นไปตามแผนที่นายปรีดีกำหนดไว้
 คือสมาชิกสภาได้ออกเสียงให้นายทวี บุญยเกตุรับตำแหน่งประธานสภา ส่วนตำแหน่ง
 รองประธานสภาได้มีผู้เสนอชื่อนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งในตอนแรกนั้นก็มีผู้เสนอชื่อนายควง
 เป็นประธานสภา แต่นายควงได้ปฏิเสธ และเมื่อได้รับการเสนอชื่อให้เป็นรองประ
 ธานสภาอีกครั้งหนึ่งในวาระเดียวกัน^๓ นายควงไม่ปฏิเสธ กังนั้เมื่อสมาชิก
 รับรอง และไม่มีผู้ใดเสนอผู้อื่นอีก นายควงจึงได้รับเลือกเป็นรองประธานสภา
 เหตุผลที่นายควงปฏิเสธตำแหน่งประธานสภาแต่ยอมรับตำแหน่งรองประธาน นายควง
 มีเหตุผลว่า "หากข้าพเจ้าเข้าสู่ตำแหน่งประธานสภา ก็จะเป็นการช่วยให้ จอมพล
 ป. เขม่นตน จึงถอนตัวเสีย"^๔ ส่วนผู้ซึ่งเสนอชื่อรองประธานสภานั้นยอมรับเพราะ
 เห็นว่า "จะไม่มีอันตรายแก่ข้าพเจ้ามากนัก"

^๑ นายทวี บุญยเกตุ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์นิกร ฉบับวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๘
 ถึงกรณีได้รับเลือกเป็นประธานสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่ ๑/๒๔๘๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
 วันเสาร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๖

^๓ นายเฉลา เทาลานนท์ สส.ตราด เป็นผู้เสนอชื่อนายควง อภัยวงศ์

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒

เมื่อสภาได้เลือกประธานสภาและรองประธานสภาได้แล้ว เลขาธิการสภา
ผู้แทนราษฎร จึงได้แจ้งมติของสภาไปยังคณะรัฐบาลเพื่อแต่งตั้งต่อไป จอมพล ป. ได้
รับทราบมติสภาแต่ไม่ต้องการให้นายทวี เป็นประธานสภาเพราะบัดนี้นายทวีได้ชื่อว่า
เป็นบุคคลที่ไคล้ออกจากคณะรัฐบาล จอมพลพยายามชักชวนเรื่องนี้ในชั้นแรกก็ได้ให้
พันเอก ไชย ประทีปเสนา เลขาธิการคณะรัฐมนตรีโทรศัพทไประงับไม่ให้กรมโฆษณา
การประกาศข่าวผลการเลือกประธานสภาและรองประธาน* ต่อจากนั้นจอมพล ป.
ได้คิดต่อไปยังนายทวี บุญยเกตุ ในตอนเช้าวันที่ ๒๗ มิถุนายน ขอให้มาพบกับคนที่
ทำเนียบ นายทวีจึงได้เดินทางมาพบกับ จอมพล ป. และระหว่างทางนายทวีได้พบ
กับนายควง จึงเดินทางไปวังสวนกุหลาบด้วยกัน ในระหว่างทางนายควงได้เล่าให้
นายทวีฟังว่าตนเองได้รับการขอร้องจากพันเอกไชย ประทีปเสนา ให้มาเกลี้ยกล่อม
นายทวีให้ปฏิเสธตำแหน่งประธานสภา แต่ตนไปปฏิเสธเพราะคิดว่าอาจจะทำให้นายทวี
รู้สึกไม่ดีต่อตนเอง จึงขอให้พันเอกไชยเป็นผู้ติดต่อพบกับนายทวีโดยตรง ส่วนเรื่อง
ราวของคนที่ถูกขอให้ปฏิเสธตำแหน่งรองประธาน นายควงมิได้เปิดเผย

นายทวีได้เข้าพบกับจอมพล ป. ณ วังสวนกุหลาบโดยนายควงรออยู่ที่รถ
นายทวีได้กล่าวแก่จอมพล ป. ว่าตนมาพบในฐานะเพื่อนผู้ถกถายด้วยกันไม่ใช่มาพบใน
ฐานะจอมพลเป็นหัวหน้ารัฐบาล^๒ ระหว่างการสนทนาจอมพลได้ประการจนถึงเหตุการณ์
บ้านเมืองซึ่งอยู่ในภาวะยุ่งยากนานาประการ และได้ขอร้องให้นายทวีถอนตัวจาก
ตำแหน่งประธานสภาโดยจะ เสนอตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการหรือตำแหน่งอื่นใดที่นายทวี
ต้องการให้เป็นการตอบแทน^๓ นายทวีได้ตอบปฏิเสธโดยกล่าวว่าตนไม่ต้องการ
ตำแหน่งใด ๆ ทั้งสิ้น และในฐานะที่เป็นสมาชิกสภาผู้หนึ่งควรจะต้องมีความจงรักภักดี

* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๔๑/๑๔๓ เรื่อง การสอบสวนความผิดของนายเพียร
ราชธรรมนิเทศ นายสังข์ พัทธโนทัย และนายคงศักดิ์ คำศิริ

๒ ทวี บุญยเกตุ, เรื่องเดิม, นิกรวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๘๘

๓ เรื่องเดียวกัน

ทำหน้าที่ของคุณ เมื่อสมาชิกส่วนมากเห็นชอบที่จะให้ตนดำรงตำแหน่งประธานสภา ก็เท่ากับเป็นเสียงประชาชนเรียกร้อง ที่จะขอไม่ให้รับนั้นจึงไม่ได้ แต่หากว่ารัฐบาลไม่ประสงค์จะให้ตนรับตำแหน่งประธานสภาแล้วก็ขอให้เป็นการกระทำของฝ่ายรัฐบาลตนเองจะไม่ถอนตัวอย่างแน่นอน ต่อจากนั้นนายทวีก็ขออำลากลับ

ถึงแม้จะไ้เจรจาขอร้องเป็นส่วนตัวแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ จอมพล ป. จึงสั่งให้พลโท ประยูร ภมรมนตรี เป็นตัวแทนไปขอร้องนายทวีอีกครั้งหนึ่ง พลโท ประยูร ไ้ไปพบกับนายทวีที่บ้านแต่นายทวียืนยันที่จะไม่ถอนตัว พลโท ประยูร ยังไ้กล่าวแก่นายทวีว่าตนเองจะไปเจรจาขอร้องให้นายควงลาออกจากตำแหน่งรองประธานสภา เช่นกัน บุคคลที่จะมาแทนที่นายควงก็ไ้วางตัวไ้แล้วคือ พลตรีประจันปัจจนึก

การเจรจาขอร้องของพลโทประยูรไม่เป็นผล นายทวีเองก็ตระหนักดีว่าสถานการณ์ในขณะนั้นไม่น่าไว้วางใจ ควรจะหลบไปอยู่ที่ปลอดภัยเสียก่อนจึงบอกที่บ้านว่าตนเองจะเดินทางไปต่างจังหวัด ทั้ง ๆ ที่ความจริงนายทวีไม่ไ้คิดจะไปต่างจังหวัด แต่ที่กล่าวเช่นนั้น เพื่อปล่อยข่าวและเพื่อให้สมจริงยิ่งขึ้นนายทวีจึงไปจองตั๋วรถไฟไปเพชรบุรี วันรุ่งขึ้นนายทวีก็ออกจากบ้านท่าที่เหมือนจะไปเพชรบุรี แต่ไ้ไปอยู่ที่อื่นเสียชั่วคราว และแจ้งให้นายควงทราบว่าคุณพักอยู่ที่ไหน หากมีเรื่องอะไรให้โทรศัพท์เรียกตัวไ้

แม้ว่าจะไ้พยายามขอร้องนายทวีให้ถอนตัวถึง ๒ ครั้ง แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๖ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีไ้มีหนังสือเชิญนายทวีมายังตึกที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อหารือขอราชการบางประการ* แต่ที่บ้านไ้แจ้งว่านายทวีเดินทางไปต่างจังหวัด เป็นอันว่านายทวีไม่ไ้เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีตามหนังสือเชิญแต่อย่างไ้ จอมพล ป. ไ้ดำเนินการขัดขวาง การแต่งตั้งนายทวี บุญยเกตุ และนายควงต่อไปโดยไ้มีหนังสือส่วนตัวถึงพระองค์เจ้าอาทิตย์

* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๘ เรื่องตำแหน่งประธานสภาและรองประธานสภา หนังสือที่ จ. ๑๕๖๐/๒๔๘๖ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีถึงนายทวี บุญยเกตุ

ประธานคณะผู้สำเร็จ กราบทูลว่า การที่สภาผู้แทนได้เลือกนายทวีและนายควงเป็นประธานสภาและรองประธานสภา คนไม่สามารถจะรับสนองได้ เพราะเห็นว่าเป็นบุคคลที่ไม่เหมาะสม นับแต่จะทำให้ชาติระส่ำระสาย จอมพล ป. ได้ปรารถนาต่อไปอีกว่า คนใดทำงานในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งเป็นงานหนักจนจะทนไม่ไหว แต่กระนั้นก็ตามยังมีผู้มากวนใจช้ำอยู่ตลอดเวลา และอยากให้คนพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การเช่นนี้ทำให้ "ไม่มีจิตใจจะแก้ไขเหตุการณ์บ้านเมืองให้ตลอดรอดฝั่งไปได้แล้ว ได้พยายามผูกกันหลายหนก็ไม่มีความสำเร็จใจกันได้เลย [จอมพลคงหมายถึงการเจรจาขอรองนายทวี และนายควง - ผู้เขียน] จอมพล ป. ได้เสนอในที่สุก ว่าขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และให้สภาแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีใหม่ได้ โดยมีตองหรือคนแต่อย่างใด คนขอลาพักผ่อนให้คนอื่นลองทำงานดูบ้าง"^๑ การกราบทูลเช่นนี้ แสดงว่าจอมพลแสดงให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทราบว่าคุณไม่พอใจมติของสภาที่เสนอชื่อบุคคลที่เคยลาออกจากคณะรัฐบาล เข้ารับตำแหน่งสำคัญในสภา เท่ากับเป็นการใช้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาวิพากษ์วิจารณ์และอาจจะเป็นอุปสรรคในการร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับสภา แต่ปรากฏว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์มิได้ดำเนินการแต่อย่างใดกับการลาออกของจอมพลครั้งนี้ เพราะยอมพิจารณาได้ว่าเป็นการขอลาด้วยความไม่พอใจมากกว่าตั้งใจจริง บทเรียนเรื่องการลาออกครั้งก่อนซึ่งเป็นทางการมากกว่านี้ยังเป็นข้อเคืองใจอยู่ ส่วนทางคานสภา จอมพล ป. ได้ให้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีติดต่อยังเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เพื่อยับยั้งมติของสภาและขอให้สภาได้พิจารณาเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่า

... โดยตำแหน่งประธานและรองประธานสภาเป็นตำแหน่งสำคัญอยู่สูงยิ่งในการที่จะควบคุมกิจการของสภาให้ดำเนินประสานกันไปโดยราบรื่น และได้รับความเชื่อถือของประชาชนทั่วไปตลอดทั้งต่างประเทศ แต่ในการที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเลือกนายทวี บุญยเกษตรเป็นประธานและพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธาน

^๑ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๘ จกหมายส่วนตัวจอมพล ป. กราบทูลพระองค์เจ้าอาทิตย์ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๘๖

นั้น ยังไม่เหมาะสมกับพหุศุการณ ถ้าได้รับเลือกก็ขึ้นไปเช่นนี้อาจเป็นเหตุทำให้ ประเทศชาติเกิดความวระส่าระสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่บ้านเมืองอยู่ใน ภาวะคับขันแห่งสงคราม นายกรัฐมนตรีจึงไม่สามารถที่จะดำเนินการต่อไปได้ คณะ รัฐมนตรีจึงเห็นควรส่งคืนคุณหนังสือแจ้งการ เลือกตั้ง ผู้มีชื่อตั้งกล่าวแลวมาขอให้ สภาไ้พิจารณาเลือกตั้งผู้ที่สมควรดำรงตำแหน่งประธานและ รองประธานสภาให้ ถอดแห่อกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยและปลอดภัยของประเทศชาติในยาม คับขันนี้...

เหตุผลดังกล่าวข้างต้น เป็นเหตุผลที่ชี้แจงเป็นการภายในระหว่าง เลขาธิการ ีการคณะรัฐมนตรี และเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเมื่อเป็นเหตุผลที่คองชี้แจงแก่ ประธานสภา ได้มีรายละเอียดแตกต่างออกไปดังต่อไปนี้^๒

เมื่อท่านนายกไ้ทราบเรื่องนี้ จึงไ้เชิญนายทวีมาพบ นายทวีไ้เรียนชี้แจงต่อ ท่านนายกวาในวันที่เลือกตั้งนั้นตนเองไม่ไ้ไปประชุมควย เมื่อไ้ทราบวาไ้ได้รับ เลือกตั้งเป็นประธานสภาแล้วก็มีความหนักใจมาก และขอเรียนควยความจริงใจ วาไม่สมัครที่จะรับตำแหน่งนี้ ใครขอไ้ท่านนายกรัฐมนตรีหาวิธีที่จะชวยไ้พ้น จากตำแหน่งนี้ไ้จะขอบพระคุณมาก ท่านนายกรัฐมนตรีไ้ทราบ และเมื่อไ้ วินิจฉัยเหตุการณของ โลกตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งเป็นพันธมิตรกับ ประเทศไทย ท่านรู้สึกวาในสถานการณ์ ผู้ที่จะเป็นประธานสภาไ้คือรองประธาน สภาไ้ก็อันเป็นตำแหน่งสำคัญและตำแหน่งสูงตำแหน่งหนึ่งในประเทศนั้น นจะไ้ ด้รับการพิจารณาเลือกควยการวินิจฉัยอย่างรอบคอบ อนึ่งในวันนั้นไ้ปรากฏว่ามี สมาชิกไปประชุมเป็นจำนวนไม่ถึงครึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ผู้ที่ออกเสียง เลือกนายทวีก็มีเพียง ๓๕ เสียง นับเป็นจำนวนน้อยมากควที่สภาจะไ้พิจารณา เรื่องนี้ใหม่เสียใ้ถอดแห่อกครั้งหนึ่ง ท่านจึงไ้ไ้หน้าเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี พิจารณา บัคนี้คณะรัฐมนตรีไ้พิจารณาเรื่องนี้แล้ว มีความเห็นพองกับท่านนายก

๑ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๔ เรื่องตำแหน่งประธานสภาและรองประธาน สภาผู้แทนราษฎร จดหมายลับ-ควนมาก ที่ ท.๘๗๒/๒๔๔๖ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๔๖ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีถึงเลขาธิการสภาผู้แทน

๒ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๔ เรื่องตำแหน่งประธานสภาและรองประธาน สภาผู้แทนราษฎร จดหมายลับ-ควนมาก ที่ ๘๗๒/๒๔๔๖ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๔๖ จากเลขาธิการสภาผู้แทนถึงประธานสภา

รัฐมนตรี จึงได้สั่งให้ ขอให้สภาผู้แทนฯ พิจารณาเรื่องการเลือกสมาชิกสภาเป็น
 ประธานและรองประธานเสียใหม่ให้ถ่องแท้และขอให้สมาชิกมาประชุมให้พร้อม –
 เพียงกันใหม่าก อนึ่งในเวลาออกเสียงเลือกผู้ใดก็ขอให้ไปรคค่านึงถึงผลได้
 ผลเสีย อันจะบังเกิดแก่ประเทศชาติในการที่จะเลือกผู้นั้น ๆ โดยตระหนักควย...
 [ขอความที่ซึกเสนไต - ยูเขียน]

คำสั่งในตอนท้ายแสดงว่า เป็นการบังคับที่ไม่ให้เลือกบุคคลเดิม และยื่น
 ยันไคจากหนังสือเชิญประชุมสมาชิกสภาประเภท ๒ ซึ่งกำชับว่า "ขอให้ออกเสียงเลือก
 ผู้เป็นประธานสภาที่เป็นผู้ได้รับความไว้วางใจของประชาชน และเป็นที่เชื่อถือของนานา
 ประเทศโดยทั่วไปอยู่แลควย" *

สภาไคมีการพิจารณาเลือกตั้งประธาน และรองประธานใหม่ในวันที่ ๑ กรก-
 ฎาคม ๒๔๔๖ ในการนี้ นายทวีและนายควงไคเข้าร่วมประชุมควย ทางรัฐบาลไคส่ง
 นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นตัวแทนไปชี้แจงเหตุผลให้ที่ประชุมทราบถึงเหตุ-
 ผลของรัฐบาลที่ไม่อาจปฏิบัติตามมติของสภาไค เมื่อถึงวาระการพิจารณา นายทวี ไค
 เสนอแก้ที่ประชุมไคประชุมแบบเปิดเผย^๒ เนื่องจากเรื่องนี้เป็น เรื่องสำคัญและเกี่ยว
 กับเกียรติยศของตกับนายควง ซึ่งนายควงไคกล่าวสนับสนุนว่า การที่รัฐบาลขอให้
 ประชุมเป็นการลับ รัฐบาลคงจะไม่บอกความจริงในเรื่องนี้ ถ้าบอกความจริงต้อง
 ประชุมโดยเปิดเผย^๓ การอภิปรายเรื่องนี้ดำเนินไปอย่างเคร่งเครียด สมาชิก

* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๔/๑๕๔ หนังสือจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีกับสมา-
 ชิกสภาประเภท ๒ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๔๖

๒ รัฐบาลไคมีหนังสือมาขอให้สภาประชุมเป็นความลับ และไคมีหนังสือลับมาถึงสภาเรื่อง
 ขอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเลือกตั้งประธานและรองประธานสภาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่ง
 ประธานสภาอ่านให้ที่ประชุมฟัง

๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒/๒๔๔๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
 วันพฤหัสบดี ๑ กรกฎาคม ๒๔๔๖

สภาบางคนโจมตีประธานสภาชั่วคราวว่าทำผิดที่รับมติมาพิจารณา สมาชิกสภาอภิปรายโจมตีการยับยั้งมติสภาเช่น นายพิน สุพรรณสาร สส.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อภิปรายถึงเหตุผลความเหมาะสมของนายทวีและนายคงว่า

• ที่สมาชิกได้เลือกผู้ซึ่งสมควรจะเป็นประธานและรองประธาน ๒ คนนั้น ก็โดยเห็นอยู่แล้วว่า

๑. เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาซึ่ง เป็นบุคคลในคณะของรัฐบาลเอง
๒. เป็นผู้ทรงเกียรติ เคยเป็นรัฐมนตรีมาแล้ว
๓. เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

และนายพิน สุพรรณสารยังได้กล่าวอีกว่า การที่รัฐบาลมาแสดงให้เห็นสมาชิกสภาประเภทที่ ๑ ซึ่งเป็นผู้ตามเห็นว่าได้เกิดแตกแยกกันขึ้นเช่นนี้ย่อมเป็นผลเสียแก่รัฐบาลเอง สมาชิกสภาหนึ่งคือ นายจำลอง คาวเรือง สส.มหาสารคามได้อภิปรายว่า "ผู้ตัดสินใจนี้ชักค้ายรัฐธรรมนูญ... สภานี้ได้ลงมติชอบทุก ๆ ทางแล้ว ทำไมจึงย้อนมาอีก แบบของสภาไม่เคยมีใหม่ ไม่เคยมีเลยตั้งแต่เปิดสภามา"^๑

นาวาเอกถวัลย์ ไค้ชี้แจงสรุปเหตุผลของรัฐบาลที่ไม่อาจปฏิบัติตามมติสภาได้ เหตุผลเดียวกันกับหนังสือที่มีมาถึงสมาชิกสภา เมื่อผู้แทนฝ่ายรัฐบาลชี้แจงเช่นนี้ นายทวี ไค้ปฏิเสธ โดยเฉพาะเรื่องตนขอร้องให้จอมพล ป. ช่วยหาทางให้ไม่ต้องรับตำแหน่ง โดยกล่าวยืนยันว่า "ตามที่รัฐบาล คือ พณ.ถวัลย์ ไค้พูดเมื่อก็มีมีการพาดพิง ถึงตัวฉันที่ว่าฉันขอดอนจากการ เป็นประธานสภาผู้แทนและไค้ทราบเรื่องดอนหลังนี้ไม่เป็นความจริง ฉันขอกล่าวว่าฉันพร้อมที่จะรับ"^๒ คำชี้แจงโดยละเอียดที่นายทวีแจ้งแก่ที่ประชุมสภา เป็นข้อความที่ขัดกับคำบอกเล่าของผู้แทนฝ่ายรัฐบาล ทำให้สมาชิกสภา

^๑ ในที่เดียวกัน

^๒ ในที่เดียวกัน

เห็นได้ชัดว่ารัฐบาลพยายามบิดเบือนข้อเท็จจริง และในคอนหนึ่ง นาวาเอก ถวัลย์ ใ้ค้นำ
 จกหมายนายกรั้มนครีที่มีถึงตนมาอ่านให้สมาชิกในที่ประชุมฟัง แต่ข้อเท็จจริงในจกหมาย
 ไม่ตรงกับคำชี้แจงของนายทวี ในที่สุดสภา ก็ต้องมิตีให้เลื่อนการพิจารณาไปในวันศุกร์ที่ ๒
 กรกฎาคม ๒๕๕๖ เพราะไม่มีทางเลือกอื่นใดที่ดีกว่านี้ ก่อนการประชุมพิจารณาในวันต่อไป
 เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีหนังสือไปยัง สส. ประเภท ๒ เรียกประชุมเพื่อลงมติเกี่ยวกับ
 ตำแหน่งประธานสภาและรองสภา โดยมีคำสั่งกำกับว่า "บัดนี้สภาผู้แทนได้ประชุมปรึกษา
 ลงมติให้ยกประชุมเรื่องนี้ในวันศุกร์ที่ ๒ รัฐบาลจึงขอวิงวอนให้ท่านไปประชุมโดยพร้อม -
 เเพียงกันและขอเสนอให้เลือกพลเรือตรี กระแส ประวาหะนาวิน เป็นประธาน พลตรี
 ประจัน มหาคิลกประจันปัจจนิก เป็นรองประธาน และถ้าในกรณีทีพลเรือตรี กระแส เสนอ
 ขอลอนตัว ก็ให้เลือกพลตรีประจันเป็นประธานสภา"^๑ คำสั่งเช่นนี้เท่ากับว่า สส. ประ
 เภท ๒ ไม่มีสิทธิเสนอชื่อผู้ใดนอกจากบุคคลที่รัฐบาลกำหนดค้ไว้แล้ว ดังนั้นในการประชุม
 วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖ การเสนอชื่อบุคคลเข้ารับตำแหน่งประธานและรองประธานสภา
 จึงเป็นไปตามแผนที่รัฐบาลกำหนดไว้ สภาลงมติเลือก พลเรือตรี กระแส ประวาหะนาวิน
 ศรัยุทธเสณี เป็นประธานสภา ส่วนตำแหน่งรองประธานสภาได้มีผู้เสนอชื่อนายควง เช่น
 เติม ซึ่งนายควงก็ได้รับคะแนนสูงกว่าผู้ได้รับการเสนอชื่อคนอื่นอีก ๓ คน^๒ ส่วนพระยา
 ประจัน ปัจจนิก ซึ่งรัฐบาลกำหนดจะให้ เป็นรองประธานได้คะแนนเป็นที่ ๒ รองนายควงด้วย
 คะแนน ๕๐ : ๔๔ แสดงว่าสภายินยอมปฏิบัติตามรัฐบาลส่วนหนึ่งคือยอมเปลี่ยนตัวประธาน

^๑ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๔/๑๕๕ เรื่องแต่งตั้งประธานและรองประธานสภา
 หนังสือ นว.๑๔๔/๒๕๕๖ ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีถึง
 สส.ประเภท ๒

^๒ รายงานประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ ๓/๒๕๕๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ ชุดที่ ๓ ชุดที่ ๓
 ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖ ปรากฏคะแนนที่ได้รับการเสนอชื่อในตำแหน่งรองประธานสภาครั้งนี้
 พันตรี ควง อภัยวงศ์ ๕๐ คะแนน พลตรี ประจัน มหาคิลกประจันปัจจนิก ๔๔ คะแนน

สภาและตำแหน่งรองประธานยังคงเดิมเพื่อรักษาเกียรติการลงมติของสภา

สภาได้ส่งมติใหม่แจ้งไปยังรัฐบาล จอมพล ป. ไท่พิจารณาให้ประกาศแต่งตั้งเฉพาะประธานสภา แต่ยืนยันไม่แต่งตั้งนายควง เป็นรองประธานด้วยเหตุผลเดิม แม้ว่ารัฐมนตรีบางท่านเช่น หลวงสินธุสงครามชัย จะแสดงความเห็นว่าตำแหน่งรองประธานสภาไม่มีความสำคัญมากนัก^๑ ทั้งนี้เลขาธิการคณะรัฐมนตรี จึงขอให้เลขาธิการสภาผู้แทนเรียกประชุมสภาและทำการเลือกตั้งกันใหม่ สภาได้ประชุมพิจารณาในวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๘๖ สมาชิกสภาได้อภิปรายแสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลยืนยันไม่แต่งตั้งนายควง เช่น นายจรูญ ลีบแสง สส.ประเภท ๒ ได้กล่าวว่า "พันตรีควงเป็นคนอย่างไร เห็นว่าเป็นคนดีมาก และในสายตาของประชาชนชื่อเสียงของพันตรีควงก็เป็นคนมีชื่อเสียงดี หรือจะทำให้ชาติลุ่มจม และตำแหน่งทั้ง ๒ ก็ไม่สำคัญพอที่จะเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลได้"^๒ อย่างไรก็ตามสมาชิกสภาย่อมเข้าใจในสถานการณ์และความจำเป็นใดก็ดี จึงไม่มีทางอื่นจะไปกว่าขอประวิงเวลาเลื่อนการพิจารณาไปประชุมอีกครั้ง ในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖

การยืดเวลาลงมติเลือกบุคคลใหม่นี้เราอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า หากจอมพล ป. สามารถควบคุมเสียงในสภาได้เด็ดขาดตั้งแต่ก่อนสภาคงไม่ต้องใช้เวลาพิจารณาปัญหานานจนเท่านี้ แต่เหตุการณ์แสดงว่านายปรีดีได้มีพรรคพวกในสภามากขึ้น การขอเวลาคัดลึงใจจึงเสมือนกับการขอเวลาหาทางออกที่ดีที่สุดของสมาชิกสภาฝ่ายนายปรีดี แต่เมื่อถึงวันประชุมตามกำหนดในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖ นายควงได้ขอลอนตัวจากตำแหน่งรองประธานด้วยตนเอง โดยชี้แจงเหตุผลว่า "การโหวตของที่ประชุม สส. ประเภท ๒ และคณะรัฐมนตรี เสนอให้ผมลาออกเพื่อเห็นแก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ผมจึงขอลา

^๑ รายงานของ พันเอก ไชย ประทีปเสน ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๘๖ ถึงจอมพล ป.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๘ , เรื่องเดิม

^๒ รายงานการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๔๘๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๘๖

ออก"^๑ เป็นอันว่านายควงไคพินจากตำแหน่งรองประธานไปตามความปรารถนาของจอมพล ป. โดยพลตรีประจันปัจจนึกได้รับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งแน่นอนว่าจอมพล ป. จะไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด เมื่อเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรแจ้งมติใหม่ของสภาให้ทราบ^๒

สำหรับเหตุผลภายในที่จอมพล ป. ใ้ชี้แจงการกระทำครั้งนี้ต่อคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๖ จะแสดงให้เห็นความคิดของจอมพล ป. ดังกล่าวไว้ว่า

ในฐานะที่ผมเป็นนายกรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ควรรับสนองเพราะคำนี้ถึงเหตุผลทางการเมืองทั่วไป... ประชาชนอาจเห็นว่า ๒ คนนี้ไม่ถูกกับรัฐบาล รัฐบาลให้ออกไป เมื่อไปอยู่ในสภาก็อาจเกิดการยุบเหยในสภาจะไปกันใหญ่... นอกจาก ๒ คนนี้ จะเป็นใครไม่ชัดของ... ส่งคนของรัฐบาลไปคุมสภา ให้มาช่วยทำงานทางรัฐบาลก็กว่าขอไว้ทั้ง ๒ ตำแหน่ง"^๓

จอมพล ป. พยายามเน้นให้คณะรัฐมนตรีทราบว่าเหตุผลสำคัญที่ไม่ต้องการให้นายทวีและนายควงเป็นประธานและรองประธานสภา ก็เนื่องด้วยเกรงจะเป็นทางให้ต่างประเทศเข้าแทรกแซง "ไม่ใช่เพราะเกลียดชังแค่เป็นเรื่องการเมือง" เหตุผลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าจอมพล ป. มีความเกรงว่านายทวีและนายควงจะเป็นผู้ชักจูงสมาชิกไม่ให้สนับสนุนอีกต่อไป อาจเป็นเหตุให้การบริหารประเทศของรัฐบาลไม่ราบรื่นเหมือนที่ผ่านมามีทั้ง ๆ ที่สมาชิกสภาเหล่านี้ก็เป็นสมาชิกสภาชุดเดิมที่เคยสนับสนุนจอมพลอย่างเต็มที่ มาตลอด ข้อเสนอของจอมพล ป. รัฐมนตรีทุกท่านก็เห็นชอบด้วย จึงลงมติยับยั้งมติของสภาผู้แทนดังกล่าว พร้อมกับขอให้มีการพิจารณาเลือกตั้งกันเสียใหม่และจอมพล ป. ก็

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๕/๒๔๘๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ พุทธศักราช ๒๔๘๖

^๒ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ๘/๑๕๘ เรื่องตั้งรองประธานสภาผู้แทนราษฎร หนังสือที่ น.๑๕๑๘/๒๔๘๖ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖

^๓ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ ชุดที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๖ เรื่องประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

ตระหนักในสถานการณ์ที่ว่า ขณะนั้นฝ่ายค้านของสภามักจะ "มีวี่วามอยู่กับนายปรีดี" การคัดค้านไม่ให้ นายทวีและนายควงมีตำแหน่งสำคัญในสภาจึงเป็นการชักขวางไม่ให้ นายปรีดีมีผู้สนับสนุนในสภาเพิ่มมากขึ้น และพฤติการณ์ของบุคคลทั้ง ๒ ที่เคยกระทบกระทั่งกับจอมพล ก็เป็นเหตุผลของความไม่พอใจ โดยเฉพาะหากนายควงดำรงตำแหน่งสำคัญในสภาย่อมเป็นการแน่นอนว่าจอมพล ป. ไม่อาจจะคุมนายควงได้ และบัดนี้นายควงก็ได้กลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. ไปเสียแล้ว

นอกจากจะไม่ลงนามแต่งตั้งนายทวีและนายควงในตำแหน่งประธานและรองประธานดังกล่าวแล้ว จอมพล ป. ใ้บอกคำสั่ง (ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๘๐) ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้นายทองเปลว ชลภูมิ เลขาธิการสภาผู้แทนไปประจำกรมประสานงานสัมพันธมิตร^๒ และให้นายจิตตะเสน ปัญจะ ไปดำรงตำแหน่งแทน การครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของจอมพล ป. ที่จะให้บุคคลฝ่ายรัฐบาลไปควบคุมตำแหน่งสำคัญในสภาผู้แทนเกือบทุกตำแหน่ง จอมพล ป. ทราบว่านายทองเปลวเป็นผู้ที่ดำเนินการหาเสียงสนับสนุนนายทวีจากบรรดาสมาชิกสภา เท่ากับกระทำการเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพลอย่างแท้จริง เหตุผลภายในที่จอมพล ป. ใ้บอกคำสั่งเช่นนั้นก็คือ จอมพล ป. เห็นว่า "เนื่องจากนายทองเปลว ชลภูมิ ใ้ปลุกปั่นให้สมาชิกสภาหลงเชื่อในทางที่เป็นภัยแก่ชาตินอกสภาผู้แทนและปฏิบัติหน้าที่หลายอย่างอันมิชอบ เช่น แกล้งนัดประชุมคว้นเพื่อมิให้สมาชิกทราบทั่วกัน ให้ทราบแต่คนที่ตนหวังจะให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกักกันกระหู่ตามของสมาชิกเพื่อให้สมาชิกหลง โกรธประธานสภาเหล่านี้เป็นต้น ฉะนั้นหากจะให้รับราชการในตำแหน่งนี้ต่อไปก็จะทำให้สภาผู้แทนไม่สามารถบริหารต่อไปได้ ฉะนั้นเพื่อตัดการไม่สงบในบ้านเมืองยามสงครามนี้ให้หายไปโดยพลัน และให้สมาชิกสภาผู้แทนได้รับความเป็นธรรมยิ่งขึ้น จึงสมควรแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเลขาธิการสภาผู้แทน-

* หลวงสังวรยุทธกิจ, เรื่องเคิม, หน้า ๑๑๖

๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ ครั้งที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๖ เรื่องประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

ราษฎรต่อไป^๑

การดำเนินการโค่นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

สภาพการเมืองขณะนั้น แสดงให้เห็นความแตกแยกระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายจอมพล ป. กับกลุ่มของนายปรีดีอย่างเด่นชัดเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ได้แตกแยกทางด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายกับญี่ปุ่น จอมพล ป. จึงพยายามรักษาอำนาจของตนขณะเดียวกันได้พยายามหาทางกำจัดอำนาจและอิทธิพลฝ่ายนายปรีดีในสภาผู้แทนราษฎร จอมพล ป. จึงดำเนินการยับยั้งการแต่งตั้งนายทวีและนายควง ในตำแหน่งประธานสภาและรองประธานสภา จนกว่าจะไต่บุคคลที่เป็นฝ่ายตน จอมพล ป. จึงได้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และผลที่ตามมาคือ นายทองเปลว ชลภูมิ เลขาธิการสภาผู้แทนต้องถูกกำจัดไปด้วย นับว่าการดำเนินนโยบายรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. ที่ปฏิบัติการยับยั้งมติของสภาผู้แทน เป็นเรื่องที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มาก เพราะแสดงให้เห็นว่าจอมพล ป. มิได้เล่นการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาอย่างแท้จริงและแสดงถึงพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรีนครีและรัฐมนตรีร่วมคณะที่ดำเนินการไม่เคารพต่อมติของสภาและละเมิดสิทธิของสมาชิกสภาในการบังคับให้เลือกเฉพาะบุคคลที่รัฐบาลต้องการ ตลอดจนแสดงตนว่ามีอิทธิพลเหนือคณะผู้สำเร็จราชการ คงได้มีผู้วิจารณ์ว่า

การที่จอมพล ป. ได้แสดงอำนาจค่านิยมคตินิสัยสภาผู้แทน คูเหมือนเป็นจุดเริ่มต้นแห่งอวสานในชีวิตทางการเมืองของจอมพล ป. ยุคแรกโดยตรง เพราะทำให้เกิดการต่อต้านจอมพลตั้งแต่นั้นมา และนายปรีดีเป็นหัวแรงสำคัญ นอกจากนั้นสมาชิกสภาผู้แทนหลายคนที่ไม่เคยมีความรู้สึกในทางเป็นปฏิปักษ์ต่อจอมพล ป. ก็เริ่มมีความคิดเห็นเอินเอียงไม่พอใจ บางคนหันไปร่วมมือกับแผนการโค่นล้มอำนาจของรัฐบาลในครั้งนั้นด้วย^๒

^๑ จากบันทึกคำสั่งทางการเมืองของจอมพล ป. เรื่องให้นายทองเปลว ชลภูมิ พ้นจากตำแหน่งเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จาก อ.พิบูลสงคราม, เรื่องเก็บ, หน้า ๕๔-๕๕

^๒ ปลาทอง, พรรคการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดาวหนา, ๒๕๐๔), หน้า ๒๓

นายปรีดีไม่สามารถจะให้นายทวีเป็นประธานสภาได้ แผนการจัดตั้งรัฐบาล พลักตินนอกประเทศเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นของนายปรีดี เป็นอันว่าล้มเหลว จึงมีทางที่จะ เปลี่ยนรัฐบาลใหม่ได้คือ ล้มรัฐบาลจอมพล ป. ทั้งนี้เพื่อแสดงให้อังกฤษและอเมริกาเห็นว่า บั๊กนี้รัฐบาลที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่นก็โหดเหี้ยมเกินไปแล้ว และคงได้รับความเห็นใจช่วยเหลือมากขึ้น การที่นายปรีดีต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนก็เพราะในขณะนั้นสภาวะสงครามในยุโรป ใกล้ถึงขั้นแตกหัก ฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ในฐานะได้เปรียบฝ่ายอักษะ เกือบทุกสมรภูมิ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศของญี่ปุ่นกำลังระส่ำระสาย กองทัพเรือญี่ปุ่นถูกจมลงเป็นจำนวนมาก ทางด้านกำลังกองทัพอากาศก็ปรากฏว่า เครื่องบินของอเมริกามีประสิทธิภาพเหนือกว่า ญี่ปุ่นมาก เมื่อสถานการณ์เป็นไปเช่นนี้ เสรีไทยฝ่ายนายปรีดีจึงต้องจัดการล้มรัฐบาลที่ ดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยเร็วที่สุด

นายปรีดีได้อาศัยสมาชิกสภาผู้แทนที่เป็นฝ่ายตนในสภา เจริญว่านล้อมสมาชิกสภา อื่น ๆ ในสภามาเป็นพรรคพวก โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาอันจะเกิดขึ้น ถ้าไม่มีการเปลี่ยนรัฐ- บาลใหม่ และวิธีที่จะให้รัฐบาลลาออกมีทางเดียวคือออกโดยมติไม่ไว้วางใจของสภา จะ โดยตรงหรือโดยอ้อมก็แล้วแต่เหตุการณ์ หากว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงคราม ไทยจะต้อง เป็นฝ่ายแพ้สงครามด้วย และกองทัพสัมพันธมิตรจะต้องเข้าทำการยึดครองประเทศไทย สมาชิกสภาหลายคนได้เห็นด้วยกับเหตุผลของฝ่ายนายปรีดีจึงเข้าเป็นพวกด้วย นายปรีดี กล่าวว่าการวางแผนล้มจอมพลในเวลานั้นเป็นความยากลำบากเพราะ "คานสภาก็ต้องทำ ให้ประธานสภาและสมาชิกสภามีกำลังใจ เข้มแข็งและมีความกล้า เพราะสมาชิกสภาถูก คำว่าวสันตติบาลจับตาคูอย่างใกล้ชิด" นายปรีดีจึงมอบให้นายภิเษก ชัยนาม เป็นผู้ ขอร้องพลตำรวจเอกอุทัยให้ร่วมมือ โดยการระงับสอดส่องความเคลื่อนไหวของสมาชิกสภา^๒

๑ ปรีดี พนมยงค์ ให้การเป็นพยานจำเลยคดีพระสารสาสน์พลชั้นซ์เป็นอาชญากรสงคราม ไทยใหม่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕

๒ ปรีดี พนมยงค์ เบื้องหลังการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย (พระนคร : ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๓

ส่วนการดำเนินการภายนอกประเทศฝ่ายญี่ปุ่นนิยมจอมพลมาก เพราะจอมพลให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นดี แม้การปกครองภายในประเทศของจอมพล ป. จะเผด็จการ นายปรีดีจึงจำเป็นต้องหาทางทำให้ญี่ปุ่นเลื่อมความนิยมลง และเริ่มสนใจบุคคลอื่นที่นายปรีดีจะสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอมพล บุคคลที่ร่วมวางแผนการล้มจอมพล ป. กับนายปรีดีคือ พระสารสาสน์พลขันธ์ ซึ่งนายปรีดีได้เรียกตัวกลับมาจากประเทศญี่ปุ่น เพื่อขอให้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ได้รับการปฏิเสธ บุคคลอื่นที่อยู่ในข่ายความเหมาะสมคือ พระยาพหล หลวงสินธุสงครามชัย และนายควง ในที่สุดคกลงเลือกนายควง ซึ่งนายปรีดีได้ชี้แจงเหตุผลไว้ว่า "ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าการที่จะพร่างให้สำเร็จได้นั้น จะต้องใช้บุคคลซึ่งตีหน้ากับญี่ปุ่นได้ ก็ได้พิจารณาเห็นคนหนึ่ง ๆ ที่จะทำหน้าที่อยู่น้าจากไคคือ จึงให้พระสารสาสน์พลขันธ์เป็นผู้ติดต่อกับนายควง และไปโฆษณาปลุกฝังความนิยมนายควงให้ฝ่ายญี่ปุ่นสนใจ"^๑ ในขณะที่นายปรีดีพยายามให้นายควงสนิทสนมกับนายทหารญี่ปุ่น ซึ่งหลวงสังวรณยุทธกิจก็ได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ระหว่างที่จอมพล ป. กับนายปรีดีมีท่าที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกันมากขึ้น นายควงได้มีความสนิทสนมกับแม่ทัพหน่วยจี้คือนายพลนาทามูระ^๒

ในขณะที่นายปรีดีดำเนินการเสรีไทยอยู่อย่างลับ ๆ จอมพล ป. ก็ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นเช่นกัน ดังเช่นการติดต่อกับจีนทำให้ญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจรัฐบาลในระยะหลัง ๆ เพราะพอจะสืบทราบว่าการติดต่อกับสัมพันธมิตร ญี่ปุ่นจึงมีแผนการจะยึดครองประเทศไทย บุคคลสำคัญในวงการทูตญี่ปุ่นได้หาโอกาสเข้าพบปะรัฐมนตรีที่คิดว่า "เป็นแกนเป็นเสาอันใกล้ชิกของนายก แล้วก็พากันถึงการแคลงใจซึ่งญี่ปุ่นมีต่อไทย"^๓ ผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่นได้พยายามพบกับนายควง เพื่อทำความรู้จักกับนายควงให้ดีขึ้น เพราะคงจะพอทราบว่าได้มีการพยายามเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี^๔ การที่ผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่น เข้าพบนายควง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗

^๒ หลวงสังวรณยุทธกิจ, เรื่องเก็บ, หน้า ๑๑๗

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓

^๔ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรี ควง อภัยวงศ์, หน้า ๖๐

นั่นอาจเป็นเพราะหวังจะได้ทราบข้อมูลต่าง ๆ จากนายคางเงี้ยวเกี่ยวกับการเมืองภายในบ้าน
ค่ายเคยเป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลมาก่อน

X การสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ความไม่พอใจนโยบายของจอมพลในหมู่ประชาชนทั่วไปนั้นได้ทวีมากขึ้นและถึงขีด
สุดที่ตองการให้มีการ เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและประเภท ๒
ส่วนมากได้ตระหนักถึงความปรารถนาของราษฎรที่จะให้รัฐบาลจอมพล ป. ตองออกไปโดย
มีรัฐบาลใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่ ฝ่ายขบวนการเสรีไทยได้เข้มแข็งมากขึ้น
มีการหึงโอบปลิวแจ่มแก่ประชาชนให้ทราบถึงสถานการณ์สงครามอย่างแท้จริง การโฆษณา
ชวนเชื่อของฝ่ายเสรีไทยทำให้ประชาชนพากันไม่พอใจผู้ปุ่นมากขึ้น และความประพฤติกของ
ผู้ปุ่นที่ปรากฏต่อสายตาของคนไทยเป็นเหตุให้คิดไปว่าผู้ปุ่นปฏิบัติต่อคนไทยเหมือนกับว่าเป็น
คนในประเทศกึ่งเมืองขึ้น และความไม่พอใจของประชาชนต่อผู้ปุ่นจึงมีผลไปถึงรัฐบาลที่ร่วม
มือกับผู้ปุ่น ประชาชนเริ่มมีความสงสัยว่าทำไมรัฐบาลจึงต้องเป็นฝ่ายสนับสนุนผู้ปุ่น
และนโยบายที่ถูกโจมตีมากของจอมพลก็คือแผนการอพยพพลเมืองไปสร้างนครหลวงที่จังหวัด
เพชรบูรณ์ โดยมีเหตุผลว่าเพื่อความปลอดภัย กรุงเทพฯจะถูกโจมตีและไม่มีทางหนีรอด
ในการนี้รัฐบาลได้เกณฑ์แรงงานไปสร้างเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งเต็มไปด้วยโรคไข้ป่าร้ายแรง
ประชาชนที่ถูกเกณฑ์เสียชีวิตไปมาก บรรดาญาติพี่น้องของประชาชนที่ถูกเกณฑ์จึงพากัน
เกลียดชังรัฐบาลหนักขึ้น รัฐบาลได้พยายามโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนไปตั้งถิ่นฐานใน
จังหวัดเพชรบูรณ์ ตัวอย่างเช่นข่าวของกระทรวงมหาดไทยได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบว่า
"ท้องที่อันมีลักษณะเหมาะสมอย่างยิ่งในการอพยพไปอยู่ที่ใหม่คือท้องที่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่ง
มีภูมิประเทศอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพให้เป็นหลักฐาน"^๒ แต่ในความเป็น
จริงจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นมีความยากลำบากมาก ถึงคำบอกเล่าของนายประเก็บ คลอง-
ตรวจโรค ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้ากองก่อสร้าง เดินทางไปสร้างนครหลวงเพชร-

* นายปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จ, หน้า ๖๖

๒ ไทยใหม่ พุทธิ ๕ มกราคม ๒๔๘๗

บุรณได้กล่าวไว้ว่า • ราษฎรที่ถูกเกณฑ์ไปทำงานได้รับค่าตอบแทนวันละ ๗๕ สตางค์และบางคนก็อายุมากถึง ๕๐ ปี การเดินทางไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ของผู้ถูกเกณฑ์แรงงานเหล่านี้ยากลำบากมากคือจะต้องเดินเท้าเปล่าจากอำเภอตะพานหินจังหวัดพิจิตรไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ใช้เวลาเดินทางถึง ๑๐ วัน ท้องที่บริเวณป่าแดงซึ่งเป็นที่สร้างท่าเหมืองรัฐบาลเต็มไปด้วยไข้มาเลเรียชนิดร้ายแรง ถ้าผู้ใดเป็นไข้มาเลเรียแล้วไม่เกิน ๕ วันก็ตาย พวกราษฎรที่ไปทำงานถ้าไม่เจ็บป่วยด้วยไข้มาเลเรียอย่างน้อย ๆ ก็จะเป็นไข้หวัด เพราะอากาศเย็นจัดตลอดเวลา รัฐบาลไม่ได้เอาใจใส่ในด้านการให้การรักษาพยาบาลเท่าที่ควร แม้แต่ยารักษาไข้มาเลเรียก็มีไม่พอเพียงกับจำนวนคนป่วยถึงขนาดต้องโยยาละลายน้ำแล้วแจกจ่ายกัน เพราะถ้าแบ่งยาให้ครบประมาณเพียงคนละ ๑ เม็ด ก็ไม่พอกับจำนวนผู้ป่วย ราษฎรบางคนเมื่อรู้ว่าจะถูกเกณฑ์ไปทำงานที่เพชรบูรณ์พอมีเงินทองอยู่บ้างก็ตระเตรียมหาซื้อยาควินิน หรือยาอาเดบรินติดตัวไปด้วย แต่พอค่ายาได้ฉวยโอกาสขึ้นราคาขายสูงมากเกินจำเป็นคือยาอาเดบรินจากราคาเดิมเม็ดละ ๑๐ สตางค์ = ๑๕ สตางค์ กลายเป็น ๗๕ บาท = ๑๐๐ บาท ซึ่งบางทีก็ยังไม่หาซื้อได้

จากคำบอกเล่าของนายประเฑม คล่องตรวจโรค ทำให้ทราบข้อเท็จจริงของสภาพราษฎรที่ถูกเกณฑ์แรงงาน บางคนเมื่อรู้ว่าจะถูกเกณฑ์แรงถึงกับยอมทำผิดกฎหมายเพื่อจะติดคุกดีกว่าถูกเกณฑ์ไปเพชรบูรณ์ ซึ่งแน่ใจว่าไปแล้วจะไม่ไ้กลับมามีอีก

ในการล้มอำนาจจอมพล ป. นายปรีดีได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาที่เคยเป็นลูกศิษย์เรียนกฎหมายจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นแรงสำคัญในสภาคือ นายเลียงไชยกวีล นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ นายเลื่อน พงษ์โสภณ นายพอง สิทธิธรรม นายใหญ่ ศรีตชาติ ประมาณต้นกรกฎาคม ๒๔๘๗ ได้มีการร่วมตัวของสมาชิกสภาประชุมหารือที่จะดำเนินการ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เสนอให้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (หลวงพรหมโยธี) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

• เก็บความจากสารคดีนิยายแห่งชาติ ๕๐ ปีของข้าพเจ้าโดยประเฑม คล่องตรวจโรค (กรุงเทพฯ : บริษัทอินเตอร์เนชันแนลมิสซิเนสส์เวลดอปเมนต์), หน้า ๒๑๒ - ๒๔๕

(นายประยูร ภมรมนตรี) แคนายถวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์ มีความเห็นว่าหากจะเปิดอภิปรายก็ควรจะไม่ไว้วางใจทั้งคณะ แต่ควรจะหยั่งเสียงประธานสภาก่อน นายทองอินทร์ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่นี้ ผลปรากฏว่าพระยามานวราชเสวี ประธานสภาเห็นว่ารุนแรงเกินไป และกำลังของกลุ่มคานรัฐบาลยังมีพวกน้อย^๒ นายทองอินทร์จึงนำความกลับมาปรึกษากับพรรคพวกของตนว่าควรจะทำอะไรต่อไป รวมทั้งขอความเห็นจากนายปรีดีด้วย ผลปรากฏในที่สุดว่า ควรคอยดูท่าที่สมาชิกในสภาให้แน่ชัดเสียก่อนว่าใครสนับสนุนใคร

โอกาสของนายปรีดีและพรรคพวกที่จะล้มรัฐบาลจอมพล ป.มาถึง เมื่อมีการประชุมสภาในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๗ รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๗ รัฐบาลมีจุดประสงค์จะจัดตั้งเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นนครบาลเพชรบูรณ์ โดยมีกฎหมายเกี่ยวกับระเบียบในองค์การบริหารจังหวัดเพชรบูรณ์ไว้เป็นพิเศษ พระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกคัดค้านจากสมาชิกสภาเป็นอย่างมาก รัฐบาลไม่ไค้แข็งแรงเหตุผลการจัดตั้งนครบาลเพชรบูรณ์อย่างชัดแจ้ง พระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงถูกคัดค้านจากสมาชิกสภาอย่างมาก และการตอบโต้ของฝ่ายรัฐบาลจึงจะออกจะขาดเหตุผล และสมาชิกสภาถูกมองนายปรีดีได้เตรียมการมาพร้อม จึงโจมตีได้ตรงประเด็นมาก จุดที่ถูกโจมตีมากคือถึงแม้รัฐธรรมนูญจะให้อำนาจรัฐบาลในการออกพระราชกำหนดใช้ไค้ พระราชกำหนดฉบับนี้รัฐบาลประกาศออกใช้โดยอ้างความเร่งด่วน กรณีฉุกเฉิน แต่ไค้ไม่สมเหตุผล เพราะพระราชกำหนดฉบับนี้ไม่ไค้เรื่องเร่งด่วนจนรอให้เปิดประชุมสภาผู้แทนไค้ได้ กลับแสดงว่ารัฐบาลมีท่าทีในอันที่จะปฏิบัติงานให้ผิดไปจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญโดยประกาศใช้พระราชกำหนดก่อนไค้มีการปรึกษาและไค้รับความเห็นชอบจากสภา เท่ากับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* จรูญ กุวานนท์ ชีวิตการต่อสู้ของจอมพล ป. (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๔๘๖), หน้า ๒๕๐

^๒ ขณะนั้น นายควงไค้รับเลือกตั้งเป็นรองประธานสภาตั้งแต่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ซึ่งครั้งนั้น จอมพล ป. มีไค้ชักขวางแทย่างไค้

รัฐบาลไม่ให้ความสำคัญต่อสภา นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (สส.อุบลราชธานี) ได้โจมตีว่า การที่รัฐบาลถือโอกาสออกพระราชกำหนดก่อนวันเปิดสมัยประชุมไม่จึง เกิดเป็นการผูกมิตร สภาเพราะเกรงจะได้รับการคัดค้านมากกว่าจะเป็นเพราะความจำเป็นเร่งด่วน สำหรับ ความเหมาะสมของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่จะเป็นที่ตั้งของรัฐบาลใหม่นั้นตนไม่เห็นด้วย และ โจมตีการเกณฑ์แรงงานของประชาชนไปทำงานในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเรียกได้ว่า "จังหวัดมหากันการ" ประชาชนที่ถูกเกณฑ์ได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส เมื่อ ลงคะแนนเสียงจึงปรากฏผลว่ารัฐบาลแพะแนน ๓๖ : ๔๕ แสดงว่าฝ่ายค้านชนะรัฐบาล ถึง ๑๒ เสียง

เมื่อรัฐบาลแพะแนน พรรคมนตรีบาลเพชรบูรณ์ ในการประชุมสภาวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗ แล้ว ฝ่ายนายปรึทธิเห็นเป็นโอกาสจึงเสนอญัตติขอให้ตั้งกรรมการสอบสวนการตั้งมนตรีบาลเพชรบูรณ์ตามพระราชกำหนดที่ประกาศไปก่อนและขอให้ประธานสภานักประชุมพิจารณาในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗

ความพ่ายแพ้ของรัฐบาลในสภาผู้แทนครั้งที่ ๒ ต่อมาคือในการประชุมสภา วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗ รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมณฑลเพื่อให้

เป็นนครศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งชุมนุมแห่งการศึกษา ค้นคว้า ทางพระพุทธศาสนาและทางปฏิบัติศาสนธรรม เป็นที่ประดิษฐานแห่งศาสนวัตถุ โบราณวัตถุ อาณาจักร เป็นที่ตั้งแห่งการบริหารพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ทั้งเป็นนิเวศมณฑล

๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๕๔๗ สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗

๒ จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๕๔๗ วิสามัญ สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ ปรากฏผลมติการเกณฑ์แรงงานราษฎรจากจังหวัดต่าง ๆ ระหว่างเดือนมีนาคม - กันยายน ๒๕๔๗ มีจำนวนทั้งสิ้นถึง ๑๒๗,๒๔๑ (ตัวเลขยังไม่เป็นเลขยู่ติ)

๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ ๘/๒๕๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗

ของพุทธมามกะ โดยเฉพาะอีกด้วย

เหตุผลที่รัฐบาลต้องออกเป็นพระราชกำหนด นายประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ชี้แจงแก่ที่ประชุมว่า เพราะถือว่าวันวิสาขะซึ่งตรงกับวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๘๗ จะเป็นวันสถาปนาพุทธบรมมณฑล ดังนั้นจึงขอประชุมขอความเห็นชอบจากสภาก่อนไม่ได้ เพราะจะทำให้ต้องเสียเวลาไปอีกปีหนึ่ง

ในการอภิปรายพระราชบัญญัติของรัฐบาลถูกโจมตีจากสมาชิกสภาอย่างหนัก ภายเหตุผลว่ารัฐบาลใช้อำนาจตามมาตรา ๕๒ แห่งรัฐธรรมนูญ ในการออกพระราชกำหนดบ่อยครั้งจนเกินไป สมาชิกสภาหลายคนจึงคัดค้านไม่ต้องการให้พระราชกำหนดนี้ผ่าน สมาชิกสภาบางคนเห็นว่ารัฐบาลควรแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องปากท้องของประชาชน - ในภาวะสงคราม การสถาปนาพุทธบรมมณฑลรัฐบาลเป็นการสิ้นเปลืองทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นประเทศกำลังขาดแคลนทุนทรัพย์และวัสดุอุปกรณ์ ผลของการลงมติรัฐบาลจะแพ้ยาค่าน

✓ ภายคะแนน ๔๑ : ๓๕^๓

การแพ้นี้ทอดถึง ๒ ครั้งติด ๆ กัน ซึ่งรัฐบาลคาดไม่ถึงเพราะเท่าที่ผ่านมา ร่างพระราชบัญญัติใดที่สภาไม่เห็นชอบ ภายแม้จะมีการเปิดอภิปรายกันอย่างรุนแรง แต่ในที่สุดเมื่อถึงคราวลงมติ สภาก็อนุมัติให้พระราชบัญญัติเหล่านี้ผ่านได้ทุกครั้ง แต่ครั้งนี้สภาลงมติไม่ยอมรับหลักการร่างพระราชบัญญัติที่รัฐบาลเสนอดัง ๒ ฉบับ จึงมีความหมายเท่ากับ

๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๕/๒๔๘๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ เล่มที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗

๒ มาตรา ๕๒ กำหนดว่า ในโอกาสฉุกเฉินซึ่งจะเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรให้ทันที่วงที่มีได้ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดัง เช่นพระราชบัญญัติใด ในคราวประชุมสภาผู้แทนต่อไป จะต้องนำพระราชกำหนดเสนอต่อสภาเพื่ออนุมัติแล้ว พระราชกำหนดนั้นก็จะเป็นพระราชบัญญัติต่อไป ถ้าสภาไม่อนุมัติไซ้ พระราชกำหนดก็เป็นอันตกไปแต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกิจการที่ใดเป็นไปในระหว่างที่จะใช้พระราชกำหนดนั้น

๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๘๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗

ว่าสภาไม่ไว้วางใจรัฐบาล โดยตรงจึงไม่เห็นชอบกับนโยบายของรัฐบาล เพราะการจัดตั้ง
 นครบาลเพชรบูรณ์ก็ดี การตั้งพุทธบุริมพลก็ดี เป็นกิจการที่รัฐบาลได้ตกลงใจดำเนินการไป
 ล่วงหน้าแล้ว โดยอาศัยพระราชกำหนดที่ตราขึ้นในระหว่างปีคสมัยประชุม การที่สภาลงมติ
 ไม่รับร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ ก็เท่ากับสภาแสดงการไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่รัฐบาลได้ปฏิบัติ
 ไปแล้วนั่นเอง และเมื่อฝ่ายรัฐบาลพ่ายแพ้คะแนนในสภาสมาชิกสภาจึงพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่า
 รัฐบาลควรจะต้องลาออกเพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิฉะนั้นรัฐบาลจะต้อง
 หาทางออกด้วยการยุบสภา

ก่อนหน้าที่จะมีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๒ นั้น
 จอมพล ป. ก็พอจะทราบว่า พรรคพวกนายปรีดีกำลังจะฉวยโอกาสโค่นล้มอำนาจตน และ
 ฝ่ายค้านในสภาได้รับความสนับสนุนจากนายปรีดีและนายควงก็ร่วมในการครั้งนี้ด้วย* จอมพล
 ป. จึงได้เรียกประชุมรัฐมนตรีเป็นการด่วน ณ ห้องพิเศษในทำเนียบ เพื่อหาทางระงับความ
 ปั่นป่วนในสภา ซึ่งทหารเรือสนับสนุนอยู่เบื้องหลังและหลวงสินาคโยธารักษ์เป็นฝ่ายหัวแรง
 ทางกองทัพบก แม้กระนั้นก็ตามรัฐบาลก็ไม่อาจทราบได้ความผลการลงคะแนนในสภาผู้แทน
 รัฐบาลจะพ่ายแพ้ฝ่ายค้าน ดังนั้นเมื่อผลการลงมติปรากฏออกมา จอมพล ป. จึงมิได้ตัดสินใจ
 ใจลาออกในทันที และได้ขอคำปรึกษาจากรัฐมนตรีร่วมคณะบางท่าน เช่น พลโทหลวงเกรียง-
 สักดิ์พิชิต ซึ่งได้ออกความเห็นเห็นว่า "จะมาเล่นการเมืองอะไรกันค่อนหน้าศัตรูที่มีกองทัพวาง
 คุกเข่ามาอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองขอเสนอให้ยุบสภาเสียให้หมดคร่าวไป แล้วเลือก
 ตั้งกันใหม่"^๒ จอมพล ป. ไม่เห็นด้วยกับการยุบสภา แต่คิดว่าควรจะต้องลาออก เพื่อ "จะ
 ใครว่าใครเป็นใคร" รัฐมนตรีหลายท่านเสนอว่าตามมารยาทรัฐบาลต้องลาออกแต่สภาอาจ
 แนะนำคณะผู้สำเร็จให้ตั้งใหม่ได้ จอมพล ป. ไม่แน่ใจว่าหากคัดลिनลาออกจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* หลวงสังวรณยุทธกิจ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๔

^๒ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แขนงของข้าพเจ้า, หน้า ๕๒๑

จึงขอปรึกษากับหลวงอดุลย์เกษจรัส^๑ ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้ลาออกโดยแนะนำว่า "ให้ลาออกไปก่อน แล้วก็จะได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีอีกแน่นอน"^๒ ที่หลวงอดุลย์เกษจรัสแนะนำเช่นนี้เพราะหลวงอดุลย์เป็นผู้ร่วมมือกับนายปรีดีเพื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ และด้วยความมั่นใจว่าคงจะไม่มีผู้ใดกล้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากตนในที่สุด ตนก็จะได้รับการแต่งตั้งอีกแน่นอน จอมพล ป. จึงทำตามคำแนะนำของหลวงอดุลย์^๓ ซึ่งเท่ากับว่าจอมพล ป. ไก่กาวลงไปในหลุมกักของฝ่ายนายปรีดีโดยคาดไม่ถึง จอมพล ป. จึงยื่นใบลาออกไปยังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗

เมื่อใบลาออกของจอมพล ป. ถึงพระองค์เจ้าอาทิตย์ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่แน่ว่าการลาออกของจอมพล ป. ครั้งนี้จะเป็นความต้องการของจอมพล อย่างแท้จริง เพื่อให้แนพระทัยพระองค์เจ้าอาทิตย์จึงเรียนพระยามานวราชเสวีประธานสภาและนายควงรองประธานสภาไปปรึกษาว่าควรจะทำอย่างไรดี^๔ พระองค์เจ้าอาทิตย์ตรัสถามนายควงว่า "จะทำอย่างไรจอมพลเขาลาออกเสียแล้ว" นายควงกราบทูลว่า "ก็รัฐบาลผู้พ้นเขาก็ลาออกเหมือนกันจักรพรรดิเซาก็อนุมัติให้ลาออก" พระองค์เจ้าอาทิตย์เมื่อได้ฟังความเห็นของนายควงก็ไม่คัดค้านพระทัยลงนามอนุมัติ และต่อมาก็ได้เรียกพระยามานวราชเสวีและนายควงไปปรึกษาอีกหลายครั้ง^๕ ซึ่งก็ไม่ช่วยให้กล้าคัดค้านพระทัยได้ ตอนหนึ่งนายควงได้ถวายคำปรึกษาว่า "ในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้จะทำให้การบริหารประเทศต้องหยุดซงักเพราะชากรัฐบาลไม่ได้ ขอให้ทรงรับ

^๑ จอมพล ป. ได้แต่งตั้งให้หลวงอดุลย์เป็นรองนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๖ เพื่อแบ่งเบาภาระและเพื่อความสะดวกในการบริหารราชการ (ไทยใหม่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๖)

^๒ หลวงอดุลย์เกษจรัสเป็นพยาน ในคดีจอมพล ป. เป็นอาชญากรสงคราม หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ฉบับประจำวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

^๓ ควง อภัยวงศ์ "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม", เมืองแรกประชาธิปไตย, หน้า ๘๑๘

^๔ ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๑๑

โบล่าไว่ก่อน และทรงแต่งตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารราชการแทนโดยรีบด่วน สภาไม่มีรัฐบาลจะ
ทำอย่างไร" เมื่อเห็นว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ถึงเลพระทัยนายควงจึงกล่าวว่า "ถึงหาก
ทรงไม่ยอมรับโบล่าของจอมพล ตนเองก็ไม่มีหน้าที่จะถวายคำแนะนำต่อไป เพราะจะกลายเป็นผู้รับบาป" พระองค์เจ้าอาทิตย์จึงทรงรับโบล่าออกของจอมพล ป. และให้พระยามานว-
ราชเสวีประธานสภาเรียกประชุมสภา เพื่อดำเนินการต่อไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ หนังสือ
ที่พระองค์เจ้าอาทิตย์มีถึงประธานสภามีข้อความซึ่งนายควงเห็นว่าคลุมเครือไม่ยืนยันว่าพระ
องค์เจ้าอาทิตย์ทรงรับโบล่านั้นแล้วอย่างแท้จริง เป็นเพียงการขอให้ชาวเสียดังกล่าวหาตัว
นายควงในใหม่ว่าจะ เสนอญัตติแล้วจึงจะพิจารณาโบล่านั้น นายควงจึงเสนอแนะประธานสภาว่า
ต้องขอให้โต้คำตอบแน่นอนจากประธานคณะผู้สำเร็จ คือ ระบุอย่างแน่ชัดว่า "คณะผู้สำเร็จ
ราชการรับโบล่าออกของจอมพล แล้ว" นายควงอธิบายว่า "เรื่องลาออกนี้เป็นเรื่องของ
ผู้สำเร็จไม่ใช่เรื่องของสภาที่จะทำการชาวเสียดก่อน ถ้าทรงสั่งมาอย่างไรสภาก็พร้อมที่จะ
ชาวเสียดสภานี้เป็นสภาของชาติไม่ใช่สภาเด็กเล่นและไม่ใช่ว่าจะให้ใครเช็คเล่นได้
มันเป็นเรื่องน่าขายหน้า ที่ไม่เดินไปตามแบบแผนและพยายามออกไปนอกกรอบนอกทาง"
พระยามานวราชเสวีจึงเข้าพบพระองค์เจ้าอาทิตย์ให้ทรงยืนยันว่าทรงยอมรับโบล่าของจอมพล
อย่างเป็นทางการแล้ว และในที่สุดคณะผู้สำเร็จฯ ก็โหวตอนุมัติให้จอมพล ป. ลาออกได้ในวันที่
๒๖ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ประธานสภาผู้แทนได้เรียกประชุมสภาเป็นการภายในโดยด่วน เพื่อ
พิจารณาหาตัวนายกรัฐมนตรีคนใหม่

ในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๘๗ และแจ้งให้สภาผู้แทนทราบถึงการลา
ออกของจอมพล ป. และการอนุมัติของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อจากนั้นได้ประชุม
ลับเป็นการภายใน เพื่อชาวเสียดหาตัวนายกรัฐมนตรีคนใหม่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระดับ
หัวหน้าได้ไปขอคำแนะนำจากนายปรีดีก่อนหน้าเข้าประชุมว่าผู้ใดสมควรจะ เป็นนายกรัฐมนตรี
นายปรีดีว่าการ เสนอชื่อบุคคลที่จะ เขาคำรงตำแหน่งนายจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการนิยมนับถือ
จากสมาชิกสภาส่วนใหญ่และจะต้อง เป็นบุคคลที่สามารถจะ เข้ากับญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี จึงจะ

* จรูญ กุวานนท์, ชีวิตการต่อสู้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า ๒๕๕

สามารถคุมสถานการณ์ภายในไว้ได้ นายปรีดีจึงเสนอชื่อพระยาพหล ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของบุคคลโดยทั่วไปและเคยเป็นทูตไปเจริญไมตรีกับฝ่ายญี่ปุ่นระหว่างสงคราม จึงแน่ใจได้ว่าญี่ปุ่นจะไม่มีข้อรังเกียจ ในที่ประชุมจึงมีผู้เสนอชื่อพระยาพหลเป็นนายก และเสนอชื่อจอมพลควยแต่ฝ่ายเสนอพระยาพหลมีคะแนนเสียงมากกว่ามาก คือ ๘๑ : ๑๕ สภาจึงลงมติให้พระยาพหลเป็นนายกรัฐมนตรี และไคนำมติของสภาไปแจ้งให้พระยาพหลทราบ ณ วังปารุสกวันในคืนนั้นเวลาประมาณ ๔ ทุ่ม ๑

ในขณะเดียวกัน จอมพล ป. ใ้รับแจ้งว่าสภามีมติเลือกพระยาพหลเป็นนายกรัฐมนตรี จอมพลจึงรับสั่งนายทหารยศนายพลคนหนึ่งไปพบพระยาพหลเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงว่าจะยอมรับตำแหน่งหรือไม่^๒ พระยาพหลเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นเข้าใจถึงความต้องการของจอมพล ป. ได้ดีว่าไม่ต้องการให้ตนรับเป็นนายกและจอมพล ป. มิได้ต้องการพ้นตำแหน่งอย่างแท้จริง ดังนั้นในวันรุ่งขึ้น ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๓ ประธานคณะผู้สำเร็จได้เรียกประธานสภาคือพระยามานวราชเสวี และนายควง ร่องประธานสภาและพระยาพหลไปพบที่พระที่นั่งสุทไธยสภา เพื่อสอบถามความสมัครใจของพระยาพหลต่อหน้าประธานสภาและรองประธานสภา ซึ่งพระยาพหลได้ตอบปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งแม้จะทรงย้ำถามถึง ๓ ครั้ง พระยาพหลอ้างเหตุผลว่าสุขภาพไม่ดีแต่เหตุผลที่พระยาพหลไม่ยอมรับตำแหน่งนายกได้รับการเปิดเผยในโอกาสต่อมาคือเมื่อพระยาพหลตอบคำถามของ พลตำรวจตรี ชลอ ศรีสรากร ผู้บังคับการตำรวจสันติบาลว่า "ที่ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นก็เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเดิมเขายังต้องการอยู่ และคงจะไม่ยอมออกจากตำแหน่งแน่"^๓ และพระยาพหลได้ชี้แจงอีกว่า เมื่อครั้งท่านจะลาออกจากรัฐมนตรีได้ขอให้จอมพล ป. รับตำแหน่งสืบต่อจากท่าน การลาออกของจอมพล ป. ครั้งนี้จอมพล ป. มิได้มาคืนตำแหน่งให้และการที่ส่งนายพลทหารมาพบเพื่อถามความเห็นว่าจะยอมรับตำแหน่งนายกหรือไม่ แสดงว่าจอมพลยังคงต้อง-

^๑ ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๑๔

^๒ ควง อภัยวงศ์, การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า ๔๑๔ - ๔๑๕

^๓ การคาดคะเนของพระยาพหลนับว่าพระยาพหลเข้าใจสถานการณ์ได้อย่างถูกต้อง

การตำแหน่งนายกต่อไป นอกจากนี้ตนเองก็ได้เคยตั้งวาระไว้เมื่อลาออกจากตำแหน่งนายก
รัฐมนตรีครั้งสุดท้ายว่า "จะไม่แสวงหาอำนาจทางการเมืองอีกต่อไป"

แม้ว่าจอมพล ป. พยายามใช้กลยุทธ์ทางการเมืองไปยังพระยาพหลมณีให้รับ
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้สำเร็จ แต่จอมพล ป. ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนให้กลับเข้าดำรง
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป สถานูแทนต้องชาวเสียงสมาชิกเพื่อหาตัวนายกอีกครั้งหนึ่ง
สมาชิกสภาผู้แทนที่ร่วมงานเสรีไทยได้มาปรึกษานายปรีดีว่าควรจะเสนอชื่อผู้ใดเพื่อจะให้ความ
ร่วมมือกับขบวนการเสรีไทย สำหรับคะแนนนิยมในสภาส่วนมากเห็นว่าควรจะได้เลือก นายทวี
บุญเกตุ เนื่องจากเป็นคนซื่อตรงและมีความสามารถและเป็นผู้มีอาวุโสคนหนึ่งในคณะราษฎร
แก่นายปรีดีพิจารณาแล้วเกรงว่านายทวีจะไม่สามารถจะเล่นละครสมตาคูผู้ป่วนได้ เพราะเป็น
ผู้มีนิสัยผูกจากตรงไปตรงมาจึงเป็นการยากที่จะตีหน้ากับฝ่ายผู้ป่วนได้ นายปรีดีจึงได้ -
พิจารณามุคคคลอื่นต่อไป ซึ่งตกลงได้แก่นายควง อภัยวงศ์

สภาผู้แทนได้ประชุมเป็นการภายในวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ผู้ที่ได้รับการเสนอ
ชื่อเป็นนายกรัฐมนตรีมี ๓ คน คือนายควง อภัยวงศ์ จอมพล ป. หลวงสินธุสงครามชัย ทั้ง ๆ
ที่ฝ่ายนายปรีดีตั้งใจแล้วว่าต้องเสนอชื่อนายควง แต่ด้วยความเกรงว่านายควงจะได้รับ
คะแนนนิยมน้อยกว่าจอมพล ป. จึงเสนอชื่อหลวงสินธุเข้าแข่งขันอีกคนหนึ่ง เป็นการตักคะแนน
เสียงที่จะมีผู้ออกเสียงให้จอมพล ป. และมีการปล่อยข่าวแก่กลุ่มสนับสนุนจอมพล ป. ว่าถ้า
ไม่ลงคะแนนให้ จอมพล ป. จะแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ซึ่งที่ประชุมก็ได้ลงมติเลือก
นายควงด้วยคะแนนเสียง ๖๙ คะแนน จอมพล ป. ได้ ๒๒ คะแนน และหลวงสินธุได้ ๔
คะแนน เสียงสนับสนุนนายควงเป็นคะแนนเสียงจากสมาชิกประเภทที่ ๑ ทั้งหมดและสมาชิก
ประเภทที่ ๒ ถึง ๓๕% หรือมากกว่า ๓๕ %

เมื่อสภาลงมติเลือกนายควงแล้ว นายปรีดีจึงได้โทรศัพท์เรียกตัวนายควงไปพบที่

^๑ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, หน้า ๖๖

^๒ จรูญ กุวานนท์, เรื่องเก็บ, หน้า ๒๖๐

ทำเนียบท่าช้าง เพื่อขอให้นายควงรับตำแหน่งนายกตามมติสภาด้วยเหตุว่าหากนายควงไม่ยอมรับตำแหน่งแล้วก็ไม่มีการกล่าวรับและจะเป็นเหตุให้ผู้นับฉวยโอกาสเข้าแทรกแซงกิจการทางการเมืองของไทย และสถานการณ์อาจถึงเครียดรุนแรงขึ้นจนถึงขั้นสงคราม นายควงได้เล่าถึงการเจรจาระหว่างนายปรีดีกับตนไว้ว่า เมื่อไปถึงท่าช้าง นายปรีดีได้กล่าวเป็นคำแรกว่า "ถ้าไม่รับละก็ตายแน่" นายควงได้ถามว่า "ไม่มีคนอื่นที่จะมารับตำแหน่งนายกอีกแล้วหรือนายปรีดีก็ตอบว่า" ไม่มีเลยจริง ๆ" นายควงจึงรับคำว่า "ถ้าไม่มีใครรับอื่นจะรับเอง" เหตุผลส่วนตัวที่นายควงรับคำกับนายปรีดีว่าตนจะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายควงได้ชี้แจงในโอกาสต่อมาว่าไม่ใช่เขาชอบขึ้นหน้าผมเขาจึงเอาตำแหน่งนี้มาประเคนให้ผม แต่เรื่องมันจำเป็นที่ไม่มีใครกล่าวรับเพราะกลัวหลวงพิบูลกันทมก และผมมันก็ชอบทำในสิ่งที่ไม่มีใครอยากทำ ผมจึงบอกหลวงประคิษฐว่าถ้าไม่มีใคร ผมจะรับเอง"๑ และ "เพื่อประโยชน์ของคน ๑๘ ล้าน"๒

ความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. และนายควงในระยะก่อนจอมพล ป. จะสูญเสียอำนาจทางการเมืองซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างทางแนวความคิดของบุคคลทั้งสอง นายควงจึงได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองในทางคัดค้านอำนาจเผด็จการของจอมพล ป. เพราะไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายหลายประการและไม่พอใจวิธีการเล่นการเมืองแบบไม่เคารพหลักประชาธิปไตยของจอมพล ป. ประกอบกับนายควงได้กลายเป็นฝ่ายนายปรีดีซึ่งกำลังหาทางโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. อยู่ ด้วยเหตุนี้เมื่อถึงโอกาสที่จะแสดงบทบาทสำคัญต่อผู้มีอำนาจ ป. ซึ่งเป็นที่เกรงกลัวของคนทั้งเมืองได้ นายควงจึงใช้จังหวะทางการเมืองที่ถึงคราวนี้ให้เป็นประโยชน์สำหรับตนเองในการแสดงความเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. และมีส่วนช่วยโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. เป็นการแก้ลำจอมพล ป. ได้สำเร็จ การมีนายปรีดีหนุนอยู่เบื้องหลัง ย่อมช่วยให้นายควงมั่นใจในฐานะอำนาจทางการเมืองของตนว่าจะมีเสถียรภาพทางการเมืองมั่นคงพอที่จะทำให้ตนปลอดภัยหากจะมีการใช้อำนาจเด็ดขาดช่วงชิงตำแหน่งนายก

๑ ควง อภัยวงศ์, ชีวิตของข้าพเจ้า, หน้า ๗๖

๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษ วันจันทร์ที่ ๑๘ กันยายน ๒๔๘๗

รัฐมนตรีคืน

ทางสภาผู้แทนราษฎร เมื่อโคมติจากสมาชิกสภาพระยามานวราชเสวี ประธานสภา และนายเจริญ บัณฑิตโร เลขานุการสภาได้เข้าเฝ้าประธานคณะผู้สำเร็จ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในวันเสาร์ที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๕.๐๐ น. เพื่อกราบทูลมติสภาให้ทรงทราบ และขอทราบกำหนดที่จะให้นายควงนายกรัฐมนตรี้เข้าพบตามระเบียบใดเมื่อใด ประธานผู้สำเร็จจึงนัดให้วันรุ่งขึ้น ประธานสภาและเลขานุการสภาได้นำนายควงเข้าเฝ้าประธานคณะผู้สำเร็จ ณ พระที่นั่งกรีฑยสภา และไต่ถามปรึกษาอันเป็นการลับ ประธานคณะผู้สำเร็จได้แสดงถึงความห่วงใยในการเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควงในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน และสงครามกำลังอยู่ในขั้นแตกหัก ประธานคณะผู้สำเร็จเห็นว่าความนับถือจากคนทั่วไปในตัวนายควงยังไม่มีเพียงพอ ถ้าเป็นพระยาพหลจะไม่มีปัญหาอะไร ประธานคณะผู้สำเร็จขอให้นายควงแจ้งนโยบายและรายนามคณะรัฐมนตรีที่จะเข้าร่วมคณะรัฐบาลตลอดจนนโยบายต่างประเทศ และทางกานการทหารนายควงได้ขอให้พระบรมราชโองการให้ตนเป็นนายกรัฐมนตรีก่อนแล้วจะทำพิจารณาเชื้อเชิญบุคคลต่าง ๆ เข้าจัดคณะรัฐบาล และจะเสนอรายนามในวันรุ่งขึ้น แต่พอจะเปิดเผยได้ว่าบุคคลที่นายควงตั้งใจจะเชิญเข้าร่วมรัฐบาลคือพระยาพหล และจะให้หลวงเกรียงศักดิ์พิชิตเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ส่วนทางกานการทหารยังคงให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด หากไม่รับก็จะให้ฝ่ายทหาร เสนอบุคคลที่สมควรจะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดแทน ประธานคณะผู้สำเร็จได้ฟังคำชี้แจงของนายควงแล้วได้แสดงความวิตกเพราะคณะรัฐมนตรียังไม่มีตัวที่แน่นอน และได้ถามนายควงอีกว่า "คุณหลวงจะรับหรือ" นายควงก็ตอบยืนยันว่ายอมรับ แม้ประธานคณะผู้สำเร็จจะตรัสถามว่า "ถ้าจอมพล เขายกกองทัพมาทำรัฐประหารจะว่าอย่างไร" นายควงก็แจ้งว่า เมื่อยอมรับตำแหน่งนายกแทนจอมพลแล้วก็พร้อมที่จะสู้กับกองทัพจอมพลทุกวิถีทาง"

นายควงตอบด้วยความมั่นใจในกำลังสนับสนุนฝ่ายคนอันหมายถึงขบวนการเสรีไทยของนายปรีดี กำลังทหารเรือของหลวงสินธุสงครามชัย และกำลังสนับสนุนจากฝ่ายญี่ปุ่นคือนายพลนาแกมูระ

* ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔

แม่ทัพหน่วยจิ ประธานคณะผู้สำเร็จไค้ชักถามนายควงอย่างหนักถึงประธานสภาไค้แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้ที่ประชุมสภาฟังต่อมาว่า "ข้าพเจ้ากราบเรียนไค้ว่าข้าพเจ้าเคยเป็นกรรมการ กท. ผู้ที่จะสอบได้เป็นชั้นพิเศษไค้ถูกถามน้อยกว่านี้" แต่ "นายควงเป็นผู้ที่สามารถเฉลียวฉลาดใจเย็นตอบทุกข้อทุกกระทงไม่พลาดไปได้" ๑

การชักถามของประธานคณะผู้สำเร็จไค้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่ประธานคณะผู้สำเร็จไค้แจ้งให้นายควงเห็นปัญหาต่าง ๆ ในการที่จะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ไค้ไม่สามารถจะหว่านล้อมให้นายควงขอลดอันดับได้ ประธานคณะผู้สำเร็จไค้ไม่ยอมลงพระนามแต่งตั้งนายควง ประธานสภาจึงเสนอทางออกในการตัดสินใจว่าหากทรงหนักพระทัยในความรับผิดชอบเรื่องนี้ไค้จะขอให้สภามีมติพิเศษในกรณีนี้ คือขอให้ผู้สำเร็จราชการลงนามแต่งตั้งนายควงเพียงคนเดียวคือ นายปรีดี ไม่ต้องลงนามครบทั้งคณะผู้สำเร็จไค้ที่เคยปฏิบัติมา พระองค์เจ้าอาทิตย์จึงกล่าวว่า "ถ้าสภายอมจะลงพระนามภายในบ่าย ๒ โมงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม" ประธานสภาและนายควงจึงลากลับครั้นถึงเวลานักประธานคณะผู้สำเร็จไค้มีไค้ลงพระนามแต่งตั้งนายควงจนเวลาถึง ๑ ทุ่มก็มิไค้มีประกาศแต่งตั้งนายควง เป็นนายกรัฐมนตรีแต่ประการใด

วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ บรรดาสมาชิกสภาไค้โจทยุ่จรรยกันว่าประธานคณะผู้สำเร็จไค้ไม่ยอมแต่งตั้งนายควงตามมติของสภาผู้แทน สมาชิกสภาหลายคนที่ไม่พอใจจึงเข้าชื่อกันขอให้ประธานสภาเรียกประชุมสมาชิกเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ แต่ประธานสภาไม่ยอมเรียกประชุมแม่สมาชิกจะเปลี่ยนหน้ากันเสนอให้มีประชุมถึง ๓ ครั้ง^๒ ประธานสภาจึงขอผลัดเป็นวันพุธจะเหมาะสมกว่า

พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เมื่อไค้ทราบความตั้งใจจริงของนายควงที่ยืนยันจะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทรงเห็นว่านายควงจะไปไม่ตลอดรอดฝั่งแต่พระองค์ไค้ไม่อาจยับยั้งการแต่งตั้งนายควงให้เป็นนายกรัฐมนตรีไค้ ดังนั้นเพื่อแสดงว่าพระองค์ไค้สนับสนุนการ เป็นนายกของ

๑ รายงานประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ลับ) ที่ ๗/๒๔๘๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓
วันอังคารที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗

๒ จรูญ กุวานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖๒

นายควง แต่ไม่อาจกระทำภารกิจที่จะเป็นการชักค่อมติของสภาได้ จึงมีทางเลือกเพียงทางเดียวจึงต้องลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จ ระหว่างที่ไปเขียนใบลาออก นายเสวก นิรันดร ราชเลขาธุการในพระองค์ซึ่งเป็นสมาชิกสภาประเภท ๒ ค่าย เห็นควรที่จะระงับไว้ก่อน จึงนำความไปแจ้งให้จอมพล ป. ทราบว่าประธานคณะผู้สำเร็จกำลังจะยื่นใบลาออกต่อสภาผู้แทน ต่อมาประธานสภาได้ร่วมพิจารณาถ้อยคำของจอมพล ป. และนายเสวก นิรันดรได้ไปพบปรีดี ปรีดีจึงมาปรึกษากับจอมพล ป. เป็นการลับ ผลปรากฏต่อมาว่าหลังจากปรึกษากันเกือบ ๑ ชั่วโมง นายปรีดีก็กลับไปยังทำเนียบทำข้าง และเรียกตัวนายควงมาพบ แต่นายควงได้แจ้งมาว่าตนป่วยจะมาพบในวันรุ่งขึ้น ในวันรุ่งขึ้นหลังจากพบกับนายปรีดีแล้ว นายควงได้ยืนยันผ่านราชเลขาธุการของพระองค์เจ้าอาทิตย์ว่า นายควงไม่ยอมถอนตัวเพราะ "ถอนไม่ได้" ทั้งนี้ประธานคณะผู้สำเร็จจึงเสนอใบลาออกมายังประธานสภาในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๓ เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ประธานสภาและเลขาธิการสภาได้เข้าไปเพื่อขอทราบว่าจะลาออกแน่หรือไม่ซึ่งได้ตอบว่าขอลาออกทุกตำแหน่ง

การลาออกของพระองค์เจ้าอาทิตย์แสดงว่าไม่เต็มใจที่จะสนับสนุนผู้อื่นเป็นนายกรัฐมนตรีแทนจอมพล ป. และเกรงว่าจอมพล ป. จะเข้าใจว่าตนเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. ซึ่งหมายถึงว่าตนจะมีอันตราย

สมาชิกสภาผู้แทนได้เรียกร้องให้ประธานสภาเปิดประชุมเป็นการด่วน เพราะขณะนั้นคณะผู้สำเร็จมีไม่ครบคณะและรัฐบาลยังไม่มีอำนาจ เกิดขาดกองทัพผู้บัญชาการทหารบกและสภามหาวิทยาลัยในและสั่งคนคอยติดตามความเคลื่อนไหวของสภาทุกระยะ ประธานสภาจึงเรียกประชุมในวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๓ และแจ้งการลาออกของประธานคณะผู้สำเร็จให้ที่ประชุมทราบดังหนังสือของประธานคณะผู้สำเร็จที่มีถึงประธานสภาดังข้อความต่อไปนี้

พระที่นั่งบรมพิมาน

๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗

ถึง นายพลอควิเยร์ ณ สงขลา ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ตามที่คณะผู้สำเร็จไต่ถามมายังท่านถึงเรื่องที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งคณะไต่ถามถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งและในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะผู้สำเร็จไต่ถามญาติให้ยอมพล ป. พิบูลสงคราม พร้อมทั้งคณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งไต่ถามปรารภมาแล้ว และท่านได้เสนอผลการเลือกผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของสมาชิกสภาผู้แทนขึ้นมาในที่ส่วปรากฏว่าทางสมาชิกผู้แทนราษฎรเลือกโกวิทศรีทอง อภัยวงศ์ เป็นผู้ที่เหมาะสมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป ฉะนั้นซึ่งเป็นประธานคณะผู้สำเร็จไต่ถามพิจารณาโดยรอบคอบถนัดแล้วเห็นว่า ขณะนี้ประเทศชาติอยู่ในภาวะสงคราม สถานการณ์คับขันใกล้ขั้นอันตรายอย่างยิ่ง ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจำต้อง เป็นผู้ที่มีสมรรถภาพเข้มแข็งประชาชนนิยมและเป็นที่ไว้วางใจได้ หากจะบังเกิดมีเหตุการณ์อันใดอันจะเป็นปฏิปักษ์ต่อประเทศชาติจะต้องสามารถฟันฝ่าอุปสรรคให้ล่วงพ้นไปได้โดยเรียบร้อย ฉะนั้นเพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ฉะนั้นจึงขอกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งแต่นี้

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

อาทิตย์ ทิพยอากาศ

ที่ประชุมสภาไต่ถามปราชัยในปัญหา ๓ ประเด็นคือ ประการที่ ๑ จะให้ประธานคณะผู้สำเร็จลาออกหรือไม่ ผลจากการลงมติให้ลาออกได้ควยคะแนนเสียง ๖๖ : ๒ ปัญหา ประการที่ ๒ สภาจะลงมติให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวหรือเป็นคณะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นผู้สำเร็จเพียงคนเดียว เช่น นายใหญ่ ศวิตชาติ (สส.นครสวรรค์) ได้แสดงเหตุผลว่า หากมีหลายคนจะทำให้ต้องล่าช้าในการหาหาบุคคลเพื่อแต่งตั้งเป็นคณะผู้สำเร็จ เป็นผลให้การประกาศตั้งนายกรัฐมนตรีเนิ่นนานต่อไปอีก ขอให้เพียงคนเดียวก่อน แต่อาจเพิ่มเป็น ๒ หรือ ๓ คน ในภายหน้าได้ เมื่อพิจารณาจากงานบ้านเมืองได้ดำเนินไป

เป็นปกติแล้ว ผลของการลงมติให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวได้คะแนน
 ๗๐ : ๑ ปัญหาประการที่ ๓ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้สอบถามความเห็นของสมาชิกสภา
 ว่าสภาควรตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือเห็นว่าผู้ใดเหมาะสม
 ตำแหน่งนี้ ผลการลงคะแนนปรากฏว่าสภาลงมติเป็นเอกฉันท์ให้แต่งตั้งนายปรีดีเป็นผู้สำเร็จ
 ราชการแทนพระองค์แต่เพียงคนเดียว

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียง
 คนเดียวแล้ว นายปรีดีได้เชิญพระยามานวราชเสวีประธานสภาผู้แทนราษฎรไปพบที่ท่าเนียบ
 ทาซาง นายปรีดีปรารภถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองทั่ว ๆ ไป รวมทั้งสถานการณ์สงครามซึ่ง
 ขณะนี้กองทัพญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยกำลังติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทยจำเป็นต้อง
 ต้องรับดำเนินการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว นายปรีดีได้ปรารภคว่าขณะนี้
 จอมพล ป. ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วแต่ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร
 สูงสุดอยู่ จะหาผู้อื่นเข้ารับเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปก็เกรงว่าจะไม่มีผู้โดยยอมรับ ถ้าให้นายควง
 ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองประธานสภาผู้แทนราษฎรอยู่รับตำแหน่งนี้แล้ว เห็นว่ามีความเหมาะ
 สมทุกประการและเมื่อได้ทบทวนนายควง ก็ไม่ขัดข้อง จึงขอเสนอให้เร่งตั้งนายควง เป็น
 นายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนเห็นด้วยกับเหตุผลที่นายปรีดีเสนอจึงได้รับสนองพระบรม-
 ราชโองการประกาศตั้งนายควง อภัยวงศ์ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี* เมื่อ ๑ สิงหาคม
 ๒๔๘๔^๒ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้มีหนังสือแจ้งไปยังนายควง ดังต่อไปนี้

* ในวันเดียวกันนี้เองนายควงก็ได้ขอลาออกจากตำแหน่งรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

^๒ ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๔๕

พระที่นั่งราชกรัณยสภา

๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

ถึง ท่านพันตรีควง อภัยวงศ์

โดยเหตุที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา ๕๑ จึงได้ปรึกษากับประธานสภาผู้แทนราษฎร เพื่อฟังเสียงทางสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกหาผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ บัดนี้สภาผู้แทนราษฎรเลือกโศทธานเป็นผู้ที่สมควรไว้วางพระราชหฤทัยที่จะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ฉะนั้นในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉันทขอตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และให้ท่านเลือกสรรผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เพื่อบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญต่อไป

ปรีดี พนมยงค์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ *

นายปรีดี พนมยงค์ ได้โอกาสที่สภาลงมติแต่งตั้งให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่เพียงผู้เดียว จึงตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีตามที่ได้เตรียมการไว้ ต่อจากนั้นรัฐบาลก็ได้ออกประกาศและแถลงการณ์ต่าง ๆ อย่างรีบเร่ง เพื่อไม่ให้ผู้ป่วนก่อความไม่สงบขึ้นขณะที่รัฐบาลยังจัดตั้งไม่เรียบร้อย ปรากฏว่าขณะที่ยังไม่ตั้งรัฐบาลใหม่ กองทัพผู้ป่วนได้รุกรบคำสั่งให้ยึดประเทศ ภัยไม่แน่ใจสถานการณ์ภายในประเทศไทย แต่เมื่อเห็นว่ามีภารกิจตั้งรัฐบาลชุดใหม่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ไม่ใช่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนเดิม จึงไม่ไคลงมือปฏิบัติการประการใด ภัยต้องรอคอยที่รัฐบาลชุดใหม่ว่าจะดำเนินนโยบายต่อผู้ป่วนอย่างไร กว่าจะแต่งตั้งนายควง เป็นนายกรัฐมนตรี เสร็จสิ้น คำสั่งระงับการยึดประเทศไทยของกองทัพผู้ป่วนล่าช้าจนทหารผู้ป่วนที่วิกตอเรียพอยด์

* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี แฟ้มที่ ๑/๑๖ ปีก ๖ เรื่องแต่งตั้งรัฐมนตรี

เคลื่อนทัพเข้ายึดจังหวัดระนอง และไต่ทำร้ายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในจังหวัดระนองเสียชีวิต ๒ คน ซึ่งต่อมาผู้บัญชาการให้ค่าเสียหายให้แก่ไทยเป็นจำนวนเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท และแจ้งเหตุผลควรวางเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นระหว่างมีการ เปลี่ยนคณะรัฐบาลซึ่ง เขาเกรงว่าจะมีการ เปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีต่อฝ่ายผู้ปู้

ความผิดพลาดในการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของจอมพล ป. เป็นผลทำให้ จอมพล ป. ต้องสิ้นสุ่อำนาจอย่างแท้จริง นายปรีดีเองก็คาดการณไม่ถึงว่า โอกาสที่จะ โคนล้มจอมพล ป. จะ เป็นไปโดยกระทันหันเช่นนี้^๒ นายปรีดีได้แสดงความรู้สึกของตน ในโอกาสต่อมาว่า "การล้มจอมพลนั้นเมื่อล้มได้แล้วง่าย แต่เมื่อคิกจะล้มนั้นยากเหลือ เกิน ถ้าไม่จักหาทางให้เสียแล้ว ไม่มีหวัง"^๓ ได้มีผู้แสดงทัศนะ เกี่ยวกับการสิ้นอำนาจ จอมพล ป. คือนายสังข์ พัชโรทัย หรือผู้ให้เสียงเป็นนายมัน ชูชาติ ระบุว่าเสียงของ จอมพล ป. ได้แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า

การล้มรัฐบาลท่านจอมพลนั้น เป็นการกระทำที่หน้าพิศวงอยู่มากเหมือนกัน เพราะ อำนาจที่ท่านจอมพลคุมไว้ในยามสงครามไม่มีช่องทางอื่นเลยที่ฝ่ายศัตรูใด ๆ จะมา ทำลายได้ ไ้วาจะเป็นค่ายกักรไซกำลังหรือโดยวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ทางเคี้ยว ที่ให้เกิดผลสำเร็จ ก็คือเพื่อนร่วมชีวิตของท่านจอมพลมท่านจอมพลเอง^๔

^๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๔๘๗ เรื่องทหารผู้ปู้ยัก จังหวัดระนอง

^๒ หลวงสังวรยุทธกิจ บันทึกไว้ว่า "รุ่งเช้าทูตพิเศษของท่านปรีดีคือ ร้อยเอก วัชรระชัย มาหาเราแต่เช้า บอกว่าอาจารย์ให้ผมมาเยี่ยมผู้บังคับการท่านสั่งให้ขอโทษควรวางท่าน เป็นผู้แสดงการล้มรัฐบาล โดยกระทันหันไม่ให้ใครรู้มาก่อนนัก" หลวงสังวรยุทธกิจ เรื่องเคี้ยว, หน้า ๑๒๒

^๓ ปรีดีให้การ เป็นพยานพระสารสาสน์พลชั้นี ในคดีอาชญากรรมสงครามจากไทยใหม่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘

^๔ สังข์ พัชโรทัย, ความนึกในกรงขัง, หน้า ๔๘๑

ความสำคัญผิดในอำนาจของตัวจอมพล ประกอบกับคาดไม่ถึงกับการเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ ของพวกเสรีไทยที่จะโค่นล้มรัฐบาลทำให้การเตรียมงานของนายปรีดีประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการที่สภามติไม่อนุมัติพระราชกำหนด ๒ ฉบับของรัฐบาลจึงไม่ใช่เป็นความบังเอิญ แต่เป็นไปตามแผนการของนายปรีดีที่จะจัดการกับจอมพล ป. ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ พลโท ประยูร ภมรมนตรี ได้กล่าวว่า "ขณะที่สภาได้กันเรื่อง พรบ. เพชรบูรณ์ และพุทธมณฑลนั้น จอมพล ป. กับ พันตรีชัย ประทีปเสน เลขาธิการ ครม. ซึ่งมีหน้าที่คุ้มครองในสภากลับเห็นชมการแสดงอุตสาหกรรมการไม่ไป (อ.ส.ผ.) ในบริเวณเขาคินอย่างไม่มีแยแส" และจอมพล ป. ก็แน่ใจว่าตนจะไม่ต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้นเมื่อยังไม่ได้มีการแต่งตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. ได้ตอบปัญหาที่ว่า จะออกไปแล้วตั้งรัฐบาลใหม่ หรือออกไปเสียที่เรียกว่า "แล้วแต่สภาผู้แทน"^๒ แสดงว่าจอมพล ป. ยังหวังว่าสภาผู้แทนจะพิจารณาให้ตนรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป แต่เมื่อเหตุการณ์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า จอมพล ป. ต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีผู้ดำรงตำแหน่งนี้แล้ว จอมพล ป. จึงต้องเดินทางไปอยู่ที่จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็น "เมืองทหาร" เพราะจอมพล ป. ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่ ไม่มีที่ใดเหมาะสมที่จะไปพำนักอยู่ในขณะนั้น นอกจากจังหวัดชลบุรี

การแทรกแซงการเมืองภายในประเทศของญี่ปุ่น

ขณะที่ไทยดำเนินนโยบายร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นนั้น จอมพล ป. ได้ทำการต่อต้านญี่ปุ่นอยู่อย่างลับ ๆ เช่นกัน ญี่ปุ่นพอจะทราบความเคลื่อนไหวของรัฐบาลและนโยบายการสร้างเมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์ของจอมพล ป. จึงมีความระแวงสงสัย และคอยจับตาดูการดำเนินงานของรัฐบาลอย่างไม่ไว้วางใจ ตลอดจนหาโอกาสเข้าพบปะรัฐมนตรีบางคนเพื่อ

* ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า ๕๒๑

๒ จอมพล ป. กล่าวแก่นายสังข์ พิศโนทัย เมื่อนายสังข์ไปขอพบหลังจากลาออกแล้ว
สังข์ พิศโนทัย เรื่องเดิม, หน้า ๔๔๕

ชี้แจงให้ฝ่ายไทยทราบถึงความแคลงใจของญี่ปุ่นที่มีต่อไทย^๑ หน้านั้นเป็นระยะใกล้ที่จอมพล ป. จะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สถานการณ์ทางการเมืองและการทหารจึงอยู่ในภาวะตึงเครียด

ญี่ปุ่นไ้ทราบข้อเท็จจริงว่า ราษฎรชาวไทยพากันไม่พอใจญี่ปุ่นและไม่พอใจที่จอมพล ป. กำหนดนโยบายร่วมมือกับญี่ปุ่นด้วย ทางญี่ปุ่นจึงได้คิดจะเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ทลวงอคุยได้ตั้งข้อสงสัยแก่กับนายปรีดีว่า "เห็นอาการผิดปกติที่ญี่ปุ่นเอาทูตสมัยสมบูรณ์-ญาติทริราชเข้าเมืองไทย และพวกนี้ไปเยี่ยมคำนับเจ้านายบางองค์ ขุนนางเก่าบางคน อีกทั้งโคลนนิ่งสนุนให้ต่อกับบางคนที่อยู่ญี่ปุ่นพวกวิทยุกระจายเสียงเนื่อง ๆ จึงสงสัยว่าญี่ปุ่นคิดจะเปลี่ยนตัวจอมพล ป."^๒

ความหวาดระแวงของญี่ปุ่นว่าไทยจะคิดไม่ซื่อเมื่อญี่ปุ่นสืบทราบว่าจอมพล ป. พยายามส่งคนติดต่อกับจีน ญี่ปุ่นจึงเตรียมการจะเข้ายึดอำนาจ ดังนั้นเมื่อมีข่าวว่าจอมพล ป. จะลาออก อูบทุคญี่ปุ่นจึงได้คิดขอขอทราบข้อเท็จจริง เช่นได้ขอพบกับนายคิเรก ชัยนาม กับนายคิเรกเบิกเผยว่า^๓

... อูบทุคญี่ปุ่นได้มาขอพบข้าพเจ้าเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ถามว่าข้าพเจ้าว่ารัฐบาลลาออกจริงหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่ารัฐบาลกำลังพิจารณาวิธีทางอยู่ รุ่งขึ้น-อูบทุคญี่ปุ่นมาขอพบอีกถามว่าจอมพล ป. นายกรัฐมนตรีลาออกจริงหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าเป็นความจริง แต่ยังไม่เปิดเผยเป็นทางราชการ และเรื่องลาออกก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการต่างประเทศ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชกำหนด ๒ ฉบับ เพราะรัฐบาลถือเป็นเรื่องของการไม่ไว้วางใจ...

ในระหว่างที่กำลังมีการดำเนินงานเพื่อตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งทูตทหารบกและทหารเรือไปหานายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้าง เพื่อสอบถามนายปรีดี

^๑ พลเรือตรี สวรรุพทกิจ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๔

^๒ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จ ๆ, หน้า ๖๖

^๓ คิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๔๐

ว่ามีความเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ในฐานะที่นายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดีได้ชี้แจงว่า "ควรเป็นไปตามระบบรัฐธรรมนูญของไทยขอให้ฝ่ายผู้ป่วนถือว่าเป็นกิจการภายในของไทยเถิด คนไทยจึงจะเข้าใจว่าฝ่ายผู้ป่วนไม่แทรกแซงในกิจการภายในของไทย อันจะเป็นเกียรติคุณแก่ฝ่ายผู้ป่วนเอง"^๑ สำหรับนายกรัฐมนตรีคนใหม่ นายปรีดีได้ให้ความมั่นใจแก่ผู้แทนฝ่ายผู้ป่วนว่า "เป็นคนร่าเริงนิสัยก็หวังว่าเขาจะร่วมมือกับฝ่ายผู้ป่วนได้"

การส่งคนมาพบนายปรีดีแสดงว่าผู้ป่วนมีความวิตกกังวล เรื่องการ เปลี่ยนรัฐบาล เพราะเกรงว่ารัฐบาลใหม่จะไม่ร่วมมือกับกองทัพผู้ป่วนอย่างเต็มที่เท่าที่ผู้ป่วนต้องการ แต่ นายปรีดีก็พยายามเจรจาขอให้การจัดตั้งรัฐบาลใหม่เป็นกิจการภายในของไทยเอง ผู้ป่วนตกลงตามข้อเสนอของนายปรีดี แต่ขอให้นายกรัฐมนตรีคนใหม่ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่กับ ผู้ป่วนต่อไป เมื่อนายปรีดีให้ความมั่นใจเกี่ยวกับตัวนายควง ฝ่ายผู้ป่วนจึงมิได้แสดงการชักชวน การตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะได้ปรับความเข้าใจกับฝ่ายผู้ป่วนไว้ก่อนแล้ว นายปรีดีก็ยอมรับในข้อนี้ว่า "ถ้าไม่ทำความเข้าใจกับผู้ป่วนไว้ก่อนคงกล่าวแล้วฝ่ายผู้ป่วนที่ยึดครอง ประเทศไทยอยู่ จะยอมให้ฝ่ายไทยเปลี่ยนรัฐบาลอย่างง่าย ๆ หรือ"^๒ การเปิดเผยของ นายปรีดีในโอกาสต่อมาเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลการแทรกแซงของผู้ป่วนในการสนับสนุนอยู่เบื้องหลังให้การ เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี และยืนยันได้จากบันทึกของ พลเรือตรีหลวงสังวรณ ุฑทชกิจ (รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงมหาดไทย) โฉกกล่าวถึงสถานความเป็นไปของคณะ รัฐบาลจอมพล ป. หลังแพ้คดีในสภาแล้วว่า

สถานการณ์ฝ่ายรัฐบาลภายหลังจากที่แพ้คดีในสภาและจอมพล ป. ยื่นใบลาออก จอมพล ป. โคเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี เป็นกรณีความพิเศษเพื่อพิจารณาวิกฤติการณ์ที่รัฐบาล กำลังประสบอยู่นี้อาจจะทำให้รัฐบาลล่มครืนลงได้ รัฐมนตรีบางคนมาประชุมหา เพราะ เพิ่งกลับมาจากทำเนียบหาซาง ที่ประชุมทำการปรึกษาไปในทำนองที่จะหาทางระงับ

^๑ ปรีดี พนมยงค์ ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จฯ, หน้า ๒๔๐

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕

ไม่ให้ นายกรัฐมนตรี กับ คณะรัฐบาล ออกจากตำแหน่งจริง ๆ ซึ่งอันที่จริงน่าจะรู้ตัว วาระจับไม่อยู่แล้ว เพราะฝ่ายค้านของนายปรีดีในสภา มีกำลัง เข้มแข็งมาก มีทาน- คอง เป็นคนสำคัญ Back Up โดย พลโท นากามูระ แม่ทัพหน่วย...

ในการประชุมครั้งนี้ทางฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งสาส์นของแม่ทัพหน่วยยิงขอร้องให้รัฐบาลปฏิบัติ ตามรัฐธรรมนูญ มิฉะนั้นญี่ปุ่นจะจัดการตามที่เห็นสมควร ซึ่งเท่ากับเป็นคำขาคจากญี่ปุ่น จอมพล ป. เห็นว่าไม่อาจใช้วิธีการใด ๆ รักษาตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้แล้ว จึงจำเป็นต้องยอมพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังได้กล่าวกับหลวงสังวรณ์ว่า "จะทำอย่างไรกัน คุณหลวง ผมใช้คนจนหมดกระเป๋แล้ว เป็นเรื่องกินหัวคอคหาง" ที่จอมพล ป. กล่าว เช่นนี้ก็เพราะ เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อนุมัติให้จอมพลลาออกได้ จอมพล ป. ได้ตระหนักแล้วว่าตนอาจจะต้องพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างแน่นอน จึงได้แสดงพฤติกรรม ที่พยายามรักษาคำแหน่งนายกรัฐมนตรี และชักชวนการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ คือระหว่าง วันที่ ๒๘ - ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ จอมพล ป. ได้ใช้กรมโฆษณาการ เป็นเครื่องมือเสริม สร้างความนิยมให้แก่ตน ด้วยการช่วยเหลือของผู้สนับสนุนจอมพล คือ นายเพ็ชร ราชธรรม- นิเทศ นายสังข์ พันธ์น้อย และนายคงศักดิ์ คำศิริ^๒ บทสนทนาที่ทำการกระจายเสียงใน คืนวันที่ ๒๘ - ๓๑ กรกฎาคม ล้วนแต่เป็นเรื่องราวกล่าวคัดค้านการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี^๓ คือบทสนทนาเรื่องกษัตริย์ลี้จฉวี นกกาเหว่า, พระสงฆ์ในป่า เรื่องกษัตริย์ลี้จฉวี กล่าว

^๑ พลเรือตรีหลวงสังวรณยุทธกิจ, เรื่อง เติม, หน้า ๑๒๖-๑๒๗
^๒ นายเพ็ชร ราชธรรมนิเทศ ตำแหน่งประธานวิทยุไทยและผู้อำนวยการประจำสำนักนายก
นายสังข์ พันธ์น้อย หัวหน้ากองหนังสือพิมพ์กรมโฆษณาการ
นายคงศักดิ์ คำศิริ ผู้ให้เสียงเป็นนายคง รักไทย
^๓ สำนักเลขาธิการ กรม. ที่ ๒๖/๑๘๓ ปีกพิเศษต้นฉบับสนทนามัน - คง (๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ - ๘ สิงหาคม ๒๔๘๗)

ท่านองว่ามิผู้ยุงให้เกิความแตกแยกภายในชาติ เรื่องนกกาเหว่า เป็นการกล่าวว่ามีอำนาจทางทหารจะทำการชักชวนมิให้มีการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่^๑ เรื่องพระยาละแวก เป็นบทสนทนาที่จอมพล ป. เขียนใต้ "ซองเหลือง" ไปให้นายเพียร ราชธรรมนิเทศ โดยตรง^๒ ใจความของบทสนทนาเป็นการกล่าวถึงพระยาละแวก ซึ่งเป็นชาวเขมร และเป็นผู้ที่รู้จักกันดีว่ามีความกตัญญู เมืองไทยมีความเข้มแข็งก็ขอเข้ามาสวามิภักดิ์ เวลาไทยอ่อนแอหรือมีศึกประชิดก็กลับซ้ำเติมเอา เป็นคนที่ไม่ควรไว้วางใจ เป็นบทเรียนในประวัติศาสตร์ที่ควรระลึกถึง อุทธาหรณ์เรื่องนี้จอมพล ป. จงใจเสียดสีนายควง หมายความว่า นายควงเป็นชาวเขมรไม่น่าไว้วางใจ นอกจากจะทำการกระจายเสียงทางวิทยุแล้ว นายเพียร ราชธรรมนิเทศ ยังได้ส่งบทสนทนาเรื่องนี้ไปให้หนังสือพิมพ์รายวันฉบับต่าง ๆ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าไม่มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดตีพิมพ์บทสนทนานี้ออกเผยแพร่^๓ เมื่อมีพระบรมราชโองการตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว วิทยุกรมโฆษณาการยังได้เปิดเพลงเขมรไทยโยคกระทบกระเทียบนายควง ซึ่งนายควงเลว

ข้าพเจ้านึกในใจว่าเอาเข้าแล้ว มันแน่ชัดพอแล้วโดยจะให้คนทั้งหลายเข้าใจว่าเขมรมาเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย... ข้าพเจ้าเรียกพันตรีไชย ประทีปเสน มาบอกว่าไปบอกกรมโฆษณาการมันที่เถอะวาอ้วนนะ เป็นคนใหญ่กว่าพวกนั้นตั้งหลายเท่านะ พันตรีไชย รับคำของข้าพเจ้าไปแล้ว คุเหมือนจะโคไปสั่งให้กรมโฆษณาการเลิกเล่นเพลงเขมรไทยโยคต่อไป^๔

นอกจากจะทำการกระจายเสียงบทสนทนาที่เป็นการคัดค้านการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่แล้ว ฝ่ายสนับสนุนจอมพล ป. เช่น นายสังข์ พิชโนทัย ใ้พยายามติดต่อกับ

^๑ บทสนทวาระหว่าง น.ส.มันทนา โมรากุล และ น.ส.สุภาพ รัสมิทัต ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๘๗

^๒ สำนักเลขาธิการ กรม. ที่ ๔๑/๑๔๓ เรื่องการสอบสวนความผิดของนายเพียร ราชธรรมนิเทศ นายสังข์ พิชโนทัย และนายคองศักดิ์ คำศิริ

^๓ ในที่เดียวกัน

^๔ ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๑๕๖

หนังสือพิมพ์รายวันฉบับต่าง ๆ ขอให้ช่วยประกาศโฆษณาว่ากองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ ยังคงมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อจอมพล ป. ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และระหว่างสภากำลังพิจารณาเลือกตัวนายกรัฐมนตรีคนใหม่ นายสังข์ไ้ขอให้หนังสือพิมพ์ลงโฆษณาสนับสนุน จอมพล ป. เพื่อให้ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป

พฤติการณ์ดังกล่าวของฝ่ายจอมพล ป. แสดงให้เห็นว่าจอมพลพยายามรักษาตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไว้ทุกวิถีทาง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะนายปรีดีได้เตรียมการไว้อย่างดี เมื่อผู้ป่วนยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับในการตัดสินใจของจอมพล จอมพลจึงเห็นว่าคนไม่มีทางเลือกอีกต่อไป หากชักขึ้น ผู้ป่วนจะตั้งกำลังจัดการ จะเกิดเป็นผลเสียแก่ประเทศชาติ แม้ว่าจอมพลจะดึงกันรักษาตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไว้ ไม่ยอมให้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ จอมพลก็ไม่อาจจะทำการสู้รบกับกองทัพผู้ป่วนให้ประสบชัยชนะได้ จอมพล ป. ต้องยอมพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อได้รับคำสั่งจากแม่ทัพหน่วยจี้ ทั่วยจอมพล ป. ไม่อาจใช้อำนาจทางทหาร ทั้ง ๆ ที่ยังคงควบคุมกองทัพอยู่ได้ ทหารเรือของไทยก็เป็นฝ่ายนายปรีดีอย่างเต็มที่ถึงกับเตรียมพร้อมอยู่ทุกแห่ง การวางแผนโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. ของนายปรีดีจึงมีผลสมบูรณ์ ทั่วยการสนับสนุนของกองทัพผู้ป่วนในประเทศไทยทั่วยประการหนึ่ง และจอมพล ป. ต้องหมดอำนาจ เดินทางไปพำนักอยู่ที่จังหวัดชลบุรี

ความเหมาะสมของนายควง อภัยวงศ์ ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ความสัมพันธ์ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับนายควง อภัยวงศ์ นั้นเป็นไปอย่างสนิทสนมนับตั้งแต่หลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ เป็นต้นมา นายปรีดีมักจะเรียกนายควงไปพบเพื่อปรึกษาขอราชการ และเรื่องส่วนตัวอยู่เสมอ * และหลังประกาศสงครามร่วมรบกับญี่ปุ่น นายปรีดีก็ยังคงปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่หนักใจให้นายควงทราบรวมทั้งเรื่องการดำเนินนโยบายภายในประเทศ เรื่องการสร้างชาติและนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. เท่ากับว่านายควงได้มีโอกาสรับทราบเรื่องราวตลอดจนความนึกคิดของนายปรีดีอยู่ตลอดเวลา การที่นายควง

* สัมภาษณ์คุณหญิง เลขา อภัยวงศ์, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

ไ้รับรู้ความเป็นไปของสภาพการทางการเมืองและการสงครามเป็นอย่างดี เมื่อจอมพล ป. มีแนวโน้มจะใช้นโยบายหักหลังญี่ปุ่น นายควงก็ไม่เห็นด้วย ถึงได้กล่าวในโอกาสต่อมาว่า "เราทำอย่างนั้นไม่คุ้มอายประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์จะครหาหน้าเอาไ้คว้รัฐบาลไทย คบไม่ไ้ ปากไปอย่าง ใจไปอย่าง ถ้าจะไม่เข้าข้างญี่ปุ่นก็ไ้ไม่ควรเข้าเสียแต่ที่แรกเอาไ้เอากันเลย เข้าเป็นพวกเดียวกันแล้ว แล้วมาหักหลังกันที่หลัง โลกเขาไม่คบ ชาธิไทยไม่ใช่อุ่เพียงวันนี้ พรุ่นี้แล้วไ้สูญ ชาธิเรายังจะต้งอยู่ว้าฟากินสลาย" *

การที่นายปรีไ้ และนายควงไ้มีโอกาสพบปะสนทนากันโดยสม้าเสมอ นายปรีไ้ ยอมรับว่า นายควงมีความเห็นที่ไ้จะชักชวนญี่ปุ่นเช่นเดียวกับตนและไม่พอใจจอมพล ป. เป็นการส่วนตัว ค้วย จึงแนใจไ้ว่าการที่พวกเสรีไทยของนายปรีไ้ทำการต่อต้านญี่ปุ่นนายควง ยอมรับก็ค้วย และนายควงก็ไ้เป็นคนที่นายปรีไ้ไ้วางใจไ้โดยตั้งใจมอบหมายไ้เป็นหัวหน้า รัฐบาลที่ไ้จะต้งไ้ให้ความร่วมมือกับพวกเสรีไทยอย่างลับ ๆ โดยหน้าฉากยังคงเป็นพันธมิตรร่วม รมกับญี่ปุ่น

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับญี่ปุ่น นายควงก็ยังแสดงการคัดค้านการปกครองเผด็จการ ของจอมพลจนเกิดการกระทบกระทั่งกันในการประชุมคณะรัฐมนตรีอยู่เสมอ ๆ ทำให้จอมพล กับนายควงมีปากเสียงกันบ้างแต่ยังไม่รุนแรงมาก จะมีรุนแรงที่สุดเป็นครั้งแรกก็ค้อกรณี จอมพลลาออกแล้วไม่ยอมออก เป็นผลไ้ให้นายทวี บุญเกตุกับนายควงต้งพ้นจากตำแหน่ง รัฐมนตรีและเข้าเป็นฝ่ายนายปรีไ้ค้อย่างแท้จริง จอมพล ป. ไ้เคยคิดจะส่งนายควงไปเป็น เอกอัครราชทูตไทยประจำญี่ปุ่น เมื่อครั้งนายดิเรก ชัยนาม ขอลาออก ^๒ แต่ที่ประชุมคณะ รัฐมนตรีไม่เห็นชอบค้วย โดยพิจารณาไ้หลวงวิจิตรวาทการไปแทนนายดิเรก ชัยนาม ^๓

* ปรีไ้ คานตระกูล, เรื่องเดิม, หน้า ๔

^๒ รายงานการประชุม ครม.พิเศษ ศุกร ๑๐ กันยายน ๒๔๘๖

^๓ รายงานการประชุม ครม. พุทธิ ๒๒ กันยายน ๒๔๘๖ การส่งเอกอัครราชทูตไทยไป ประจำญี่ปุ่นนั้นจะต้งเลือกผู้ไ้เคยเป็นรัฐมนตรีมาก่อนหรือไม่ก็นายพล หากไม่เช่นนั้น ญี่ปุ่นก็ไ้เห็นว่าเห็นความสำคัญของตำแหน่งเอกอัครราชทูตน้อยเกินไป

หากว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสนับสนุนให้นายคงไปเป็นเอกอัครราชทูตแล้ว นายคงก็คงถูก
กันออกจากวงการ เมืองภายในนับตั้งแต่นั้น

อาจสรุปเหตุผลที่ทำให้นายคง อภัยวงศ์ ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ดังนี้

ประการที่ ๑ เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับสภาวะการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น
คือ รู้จักตนเองปรนินในเรื่องที่เห็นว่าตนเองเป็นฝ่ายเสียเปรียบและกล้าที่จะต่อสู้ในกรณีที่ทำเป็น
และหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นผู้ที่มีอารมณ์ไม่เคร่งเครียดจนเกินไป มีความสามารถที่จะแก้ไข-
ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรวดเร็ว และเป็นผู้ที่มีอารมณ์สนุกสนานเบิกบาน การแสดงคารม
อภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องนี้ได้อย่างดี ในการติดต่อกับฝ่ายผู้ป้อนคอนแรก ๆ แม้แต่
จอมพล ป. เองก็ยังได้มอบหมายให้นายคงไปเจรจาเรื่องการสร้างทางรถไฟสายหนองปลา-
คูก - บ้านโป่ง - พม่า เพราะเป็นผู้มีบุคลิกลักษณะและพูดที่เล่นที่จริงใจ^{*} ซึ่งขณะที่ไทย
ต้องการรัฐบาลที่ดีหน้ากับญี่ปุ่น โดยสนับสนุนการต่อต้านญี่ปุ่นอยู่อย่างลับ ๆ นายคงจึงเป็นผู้
มีบุคลิกเหมาะสมที่สุดในการณ์นั้น

ประการที่ ๒ บัดนี้แม้ว่านายคงจะเป็นฝ่ายนายปรีดี แต่ก็เคยเป็นมิตรสนิทรัก-
ใครกับจอมพล ป. มาตั้งแต่เป็นนักศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ตลอดจนเคยร่วมงานกับ
รัฐบาลจอมพลมาแล้ว นับว่าความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. กับนายคงได้ดำเนินมาเป็น
เวลานาน อาจจะช่วยให้ออมพลไม่ทำการต่อต้านการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ
นายคงอย่างรุนแรง เพราะเห็นแก่มิตรภาพดั้งเดิมบ้าง และนายคงก็เป็นบุคคลเดียวที่
มีความกล้าหาญต่ออำนาจจอมพล เช่นการแสดงการคัดค้านนโยบายรัฐนิยมบางประการซึ่งหนังสือ
พิมพ์ได้พากันลงข่าวประชาชนได้รับทราบกันโดยทั่วไป เท่ากับว่าเป็นผู้ที่กล้าหาญต่ออำนาจ
เผด็จการของจอมพล และเมื่อจอมพล ป. ลาออกแล้วก็ไม่มีผู้รับขอมรับตำแหน่งนายกสืบต่อไป
เพราะเกรงกลัวจอมพลกันทั้งสิ้น พิสูจน์ให้เห็นความกล้าหาญของนายคงที่มีมากกว่าผู้ใดที่
อยู่ในข่ายที่จะได้รับการพิจารณาให้เป็นนายกรัฐมนตรีขณะนั้น

* รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี พิเศษ ที่ ๑๒/๒๔๔๕ พุทธศักราชที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๔๕

ประการที่ ๓ ในกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ด้วยกัน แม้นายคองจะมีความสนิทสนมกับผู้ก่อการระดมหัวหน้า แต่หลังการปฏิวัติแล้วนายคองก็ได้แสดงให้เห็นว่าหวังตำแหน่งทางการเมืองเมืองแต่อย่างใด จึงมักจะปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งรัฐมนตรีเกือบทุกครั้ง เว้นแต่ว่า นายคองได้เป็นรัฐมนตรีเพราะรัฐบาลแต่งตั้งให้เอง นายคองไม่เคยแสวงหาอำนาจทางการเมือง จึงคาดหมายได้ว่าเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจแล้ว นายคองจะไม่แสวงหาอำนาจทางการเมืองอีกต่อไป

ประการที่ ๔ หลังจากปฏิวัติ ๒๔๗๕ นายคองมิได้เป็นผู้คุมอำนาจทางการเมือง หรือมีสมัครพรรคพวกมากดังเช่นจอมพล ป. หรือนายปรีดี นายคองไม่อยู่ในฐานะที่มีกำลังแข่งขันชิงอำนาจทางการเมืองกับฝ่ายใด นายคองจึงไม่มีศัตรู ความรู้สึกของสมาชิกสภาเห็นว่านายคองไม่เป็นศัตรูกับฝ่ายใด ความสามารถในทางการเมืองเท่าที่ปรากฏคอสายศสมาชิกสภาทำให้ได้เกิดความนิยมในส่วนตัวจึงได้รับความไว้วางใจจากสภาให้ดำรงตำแหน่งรองประธานสภาถึง ๒ ครั้ง และการที่สมาชิกสภามีศรัทธาความนิยมในตัวนายคอง จึงลงมติสนับสนุนเลือกนายคองเป็นนายก หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าฝ่ายนายปรีดีสามารถมีส่วนช่วยสร้างความนิยมในสภาให้แก่ นายคองในเวลาเดียวกัน พิสูจน์ได้เมื่อรัฐบาลนายคองเข้าแถลงนโยบายขอความไว้วางใจในจำนวนสมาชิกที่มาประชุม ๑๒๒ คน รัฐบาลนายคองได้รับคะแนนไว้วางใจถึง ๑๐๐ เสียง เปรียบเทียบกับรัฐบาลจอมพล ป. เมื่อครั้งแถลงขอความไว้วางใจจากสภา พ.ศ. ๒๔๘๕ จำนวนสมาชิก ๑๓๖ คน ได้คะแนนเสียงเพียง ๕๔ คะแนนเท่านั้น

ประการที่ ๕ การเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายคอง จะไม่มีปัญหาสำหรับญี่ปุ่น นายคองมีความคุ้นเคยกับพลโทนาทามูระ แม่ทัพหน่วยจิเป็นอย่างดี ญี่ปุ่นจะไม่คัดค้านการเป็นนายกรัฐมนตรีของนายคองอย่างแน่นอน และนายคองก็ไม่ใช่ผู้คุมกำลังทหารมาก่อน ญี่ปุ่นจึงไม่ระแวงว่านายคองจะดำเนินนโยบายหักหลัง

ประการที่ ๖ นายคองได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งสภาผู้แทนราษฎร จากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือนายปรีดี สภาพการเมืองภายในอยู่ในลักษณะที่สนับสนุนให้นายคองเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม และยังได้รับการสนับสนุนจากคนสำคัญ เช่นหลวงอดุลย์-

เศรษฐี ร่วมมือกับนายปรีดีสนับสนุนอีกด้วย นอกจากนี้พื้นฐานเกี่ยวกับคุณสมบัติคิดตัวมาแต่กำเนิด เช่น ชาติตระกูล อุปนิสัยที่สั่งมา ความเฉลียวฉลาด เป็นผลให้นายควงอยู่ในฐานะเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำทางการบริหาร เพราะมีภาวะผู้นำทางการบริหารเหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ ในขณะนั้น จึงพระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวสรุปไว้ดังนี้

... ที่ใ้ท่านนายควง อภัยวงศ์ มาดำเนินงานบริหารก็ด้วยความพร้อมเพียงของสมาชิกทั้งหลายที่เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังคน และกำลังพวกพ้องในสภา พอที่จะนำประเทศชาติของเราไปตลอดรอดฝั่ง และนอกจากนั้นท่านยังมีวงศ์ตระกูลของท่านซึ่งเคยรับใช้ประเทศไทยเป็นเวลา ๑๐๐ กว่าปี ซึ่งท่านสมาชิกได้มาปรารภกับข้าพเจ้าก็บอกไปว่า สมควรอย่างยิ่ง และเมื่อท่านทั้งหลายตกลงกันแล้ว ข้าพเจ้าก็ไปเชิญท่าน...

ประการที่ ๗ การที่นายปรีดีสนับสนุนนายควงก็เพราะหวังว่า นายควงยอมจะดำเนินนโยบายต่าง ๆ ตามแนวของนายปรีดี กล่าวคือนายปรีดีคาดว่า จะบงการอยู่เบื้องหลังรัฐบาลนายควงได้ ตลอดจนสามารถควบคุมบทบาททางการเมืองของนายควงในฐานะนายกรัฐมนตรีของคณะรัฐบาลตามตัญญู เหตุที่นายปรีดีคิดว่าตนสามารถจะควบคุมนายควงได้ก็เพราะตนเป็นผู้มีส่วนผลักดันให้นายควงก้าวเข้าไปรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายปรีดีหวังให้นายควงเป็น "ตัวกลาง" กันการกระทบระหว่างตนกับจอมพล ป. และระหว่างรัฐบาลไทยกับกองทัพญี่ปุ่น ความไว้วางใจส่วนตัวของนายปรีดีที่มีต่อนายควง นายปรีดีจึงพยายามหาทางให้นายควงขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะไม่แน่ใจว่าหากบุคคลอื่นเข้ารับตำแหน่งจะได้รับความร่วมมือด้วยดีหรือไม่ และเหตุการณ์อาจผันแปรไปในทางร้าย ซึ่งเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของประเทศ

รวมความแล้วการที่นายควง อภัยวงศ์ ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดในการบริหารประเทศก็เพราะประกอบด้วยความเหมาะสมทั้งในส่วนตัวและสภาวะทางการเมืองภายในและภายนอกประเทศซึ่งกำลังถึงเครียด สาเหตุหลายด้านประกอบกันเป็นปัจจัยส่งเสริมให้นายควง อภัยวงศ์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

* รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๑๒/๒๔๘๘ จากประเสริฐ ปัทมสุคนธ์ รัฐสภาไทยในรอบ ๘๒ ปี (๒๔๓๕ - ๒๕๑๓)